

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav jazyků a komunikace neslyšících

Bakalářská práce

Anežka Hornychová

Antropomorfismus a antropomorfizace v poezii Neslyšících

Praha 2022

Vedoucí práce: doc. PhDr. Irena Vaňková, CSc., Ph.D.

Poděkování

Děkuji vedoucí práce doc. PhDr. Ireně Vaňkové, Csc, Ph.D. za vedení této bakalářské práce a její cenné rady. Dále děkuji Mgr. Nadě Hynkové Dingové, Ph.D. Poslední poděkování patří především mé rodině a přátelům za podporu.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 15. května 2022

Anežka Hornychová

Klíčová slova

Kognitivní lingvistika, kognitivní poetika, znakový jazyk, český znakový jazyk, poezie, poezie Neslyšících, metafora, antropomorfismus, antropomorfizace

Key words

Cognitive linguistics, Cognitive poetic, Sign language, Czech sign language, Poetry, Deaf poetry, Metaphor, Anthropomorfism, Anthropomorfzation

Abstrakt

Cílem této práce je shrnutí poznatků o fungování znakového jazyka v uměleckém textu v kontextu kognitivní lingvistiky a kognitivní poetiky. Konkrétně se práce zaměřuje na antropomorfismus a způsoby, prostředky a účinky antropomorfizace v poezii Neslyšících. Na základě doslovného překladu budou podrobně analyzovány básně neslyšících básníků s důrazem na procesy antropomorfizace. Jedná se o báseň *Strom* od českého básníka Sergeje Josefa Bovkuna a báseň *Tree* od britského básníka Paula Scotta. Bakalářská práce vychází zejména z literatury Sutton-Spence (2005), Sutton-Spence – Kaneko (2016) a Sutton-Spence – Napoli (2010).

Abstract

The aim of this work is to summarize the knowledge about the functioning of sign language in an artistic text in the context of cognitive linguistics and cognitive poetics. Specifically, the work focuses on anthropomorphism and methods, means and effects of anthropomorphization in the poetry of the deaf. The poems of deaf poets with an emphasis on the processes of anthropomorphization will be analysed in detail on the basis of sub-steps. The poems are *Strom* by the Czech poet Sergei Josef Bovkun and *Tree* by the British poet Paul Scott. The bachelor thesis is based mainly on the literature of Sutton-Spence (2005), Sutton-Spence – Kaneko (2016) and Sutton-Spence – Napoli (2010).

Obsah

Úvod	8
1. Poezie jako specifická oblast komunikace	9
1.1. Základní zvukové prostředky poezie	10
1.1.1. Rytmus a verš	10
1.1.2. Rým	11
1.2. Poezie Neslyšících.....	11
1.2.1. Rozdíly poezie v mluveném a znakovém jazyce	12
1.2.2. Rysy poezie Neslyšících	12
1.2.3. Typy poezie Neslyšících	13
1.2.4. Poezie Neslyšících v zahraničí	15
1.2.5. Poezie Neslyšících u nás.....	15
1.2.6. Poezie vs. hudba vs. storytelling	16
2. Kognitivní lingvistika a kognitivní poetika – ikoničnost, metafora, zdvojené mapování	18
2.1. Kognitivní lingvistika	18
2.2. Kognitivní poetika.....	19
2.3. Ikoničnost a motivovanost.....	19
2.3.1. Ikoničnost u mluvených vs. u znakových jazyků	20
2.3.2. Poetická ikoničnost	21
2.4. Metafora	22
2.4.1. Metafora v perspektivě poetiky	22
2.4.2. Metafora v perspektivě kognitivní lingvistiky a kognitivní poetiky	23
2.4.3. Metafora ve znakovém jazyce.....	24
2.4.4. Druhy metafor.....	25
2.4.4.1. Orientační metafora.....	25
2.4.4.2. Ontologická metafora	26
2.4.4.3. Strukturní metafora.....	26
2.5. Zdvojené mapování.....	27
3. Antropomorfismus a antropomorfizace	29
3.1. Antropocentrismus, antropomorfismus a antropomorfizace	29
3.1.1. Antropocentrismus	29
3.1.2. Antropomorfismus a antropomorfizace	31
3.2. Antropomorfismus ve znakovém jazyce	32
3.3. Antropomorfismus a jeho úrovně	33
3.3.1. Popisná úroveň.....	33
3.3.2. Předjazyková úroveň	34
3.3.3. Jazyková úroveň	35
4. Analýza antropomorfismu a antropomorfizace v básních znakových jazyků	36
4.1. Sergej Josef Bovkun: Strom.....	37
4.1.1. Přepis básně pomocí glos.....	37
4.1.2. Doslovný překlad básně.....	40
4.1.3. Analýza básně z hlediska antropomorfizace	42
4.2. Paul Scott: Tree.....	47
4.2.1. Přepis básně pomocí glos.....	47
4.2.2. Doslovný překlad básně.....	49

4.2.3. Analýza básně z hlediska antropomorfizace	50
4.3. Srovnání básní Strom a Tree	52
Závěr	55
Seznam literatury.....	57
Seznam obrázků.....	60
Přílohy.....	61

Úvod

Tématem této bakalářské práce je antropomorfismus a antropomorfizace v poezii znakových jazyků. Cílem práce je analýza antropomorfismu, konkrétněji antropomorfismu a antropomorfizace stromu, ve dvou básních znakových jazyků. První básní je *Strom* od českého neslyšícího básníka Sergeje Josefa Bovkuna, druhá nese název *Tree* a jejím autorem je britský neslyšící básník Paul Scott. Analýza básní s akcentem na mapování výskytu a vzniku antropomorfismu a antropomorfizace z pohledu kognitivní lingvistiky a kognitivní poetiky proběhne na základě shrnutých poznatků z cizojazyčné i české odborné literatury.

Práce je rozdělena do čtyř kapitol. V první kapitole je stručně shrnuta poezie jako specifická oblast komunikace jak v mluvených, tak i ve znakových jazycích.

Druhá kapitola pojednává o kognitivní lingvistice a kognitivní poetice, ikoničnosti a metafoře a s tím spojeným tzv. zdvojeným mapováním, a to rovněž jak v kontextu mluvených, tak i znakových jazyků.

Ve třetí kapitole je podrobněji popsán typ tzv. ontologické metafory (viz kapitola 2) a to antropomorfismus. S antropomorfismem a antropomorfizací je spojen další termín, který je v této kapitole popsán, a to antropocentrismus.

Závěrečná, čtvrtá kapitola je zaměřena na analýzu antropomorfismu a antropomorfizace stromu ve dvou básních znakových jazyků, v básni *Strom* v českém znakovém jazyce a v básni *Tree* v britském znakovém jazyce.

Při psaní této bakalářské práce jsem čerpala z odborné literatury jak zahraniční, konkrétně v anglickém jazyce (např. Sutton-Spence, 2005, Sutton-Spence, Kaneko, 2016), ale i z české (např. Vaňková, 2005, Peterka, 2007).

Antropomorfismus a antropomorfizace byly analyzovány na základě přepisu do tzv. glos a doslovného překladu do českého jazyka. K analýze rovněž byly použity i originální texty v českém a britském znakovém jazyce.

1. Poezie jako specifická oblast komunikace

Dříve, než se budu věnovat cíli samotné bakalářské práce – zkoumání antropomorfismu a antropomorfizace, je na místě stručně představit oblast komunikace, kde jsou antropomorfismus a antropomorfizace především uplatňovány, a to poezii.

Poezie je obvykle prezentována jako druh uměleckého stylu, literatury (Zeman, 1991, s. 111), jenž se, díky obecnému tvrzení, že je často psaná řečí vázanou pomocí veršů (Peterka, 2007, s. 261), staví do opozice s prózou. Spolu s prózou a dramatem se poezie řadí mezi základní druhy literární produkce (Zeman, 1991, s. 111), konkrétněji do tzv. sféry literární komunikace (Hoffmannová, 2016, s. 396).

Poezie je specifická tím, že klade důraz na „neobyčejnost řeči zejména tím, že spolu s veršem aktualizuje zvukovou a lexikální rovinu jazyka, jeho obraznost“ (Peterka, 2007, s. 261). Poezie dosahuje imaginace díky bohatým řečovým figurám, mezi něž se řadí metafora a metonymie (a tedy i antropomorfismus), které jsou považovány za základní stavební kámen obraznosti, ale také jazyka obecně (Culler, 2002, s. 81, srov. Lakoff, Johnson, 2002, s. 15).

Nejedná se ale jen o exkluzivní druh literatury, který je psaný veršem a který si klade za cíl zapůsobit na recipienta, vyvolat u něj estetický zážitek a emočně ho povznést (srov. Hoffmannová, 2016, s. 398). Poezie je druhem suverénní komunikace. Skrze básně autor bohatě, osobitě vyjadřuje nejen své city, ale i bez ohledu na recipienta může například básník „uvolnit psychický přetlak, naplnit touhu po sebevyjádření“ (Hoffmannová, 2016, s. 399). Jinými slovy, báseň je definována jako událost, při které se básník otevírá čtenáři/pozorovateli, který má z jeho umění požitky, a zároveň se jedná o text, o stavbu složenou ze slov (Culler, 2002, s. 84).

Z toho plyne, že v literární komunikaci, na rozdíl od ostatních sfér, dominuje estetická funkce, která se projevuje specifickým stylem jazyka, individualitou a otevřeností autora, ale i jedinečným pohledem čtenáře/posluchače (Hoffmannová, 2016, s. 396).

Literární komunikace je „oblast rozkročená mezi komunikací veřejnou a privátní, psanou a mluvenou, dialogickou a monologickou“ (Hoffmannová, 2016, s. 396). V této sféře komunikace platí daleko větší svoboda, než je tomu u ostatních sfér, a to, jak jsem již naznačila výše, z důvodu její variabilnosti a absence povinnosti podléhat běžným komunikačním a stylovým normám (Hoffmannová, s. 396).

1.1. Základní zvukové prostředky poezie

Peterka (2007, s. 262) zkoumá poezii z historické perspektivy. Původně byla poezie určena ke zpěvu a k zapamatování. Báseň je analogická k písni snad díky svým typickým prostředkům. Mezi elementární prostředky, které jsou nedílnou součástí básní i písni a spojují význam se zvukem, řadíme rytmus, verš a rým.

1.1.1. Rytmus a verš

Rytmus, jeho organizace a opakování zvuků je dle Cullera (2002, s. 89) hlavním prostředkem básní. Díky rytmu je báseň na rozdíl od prózy lépe zapamatovatelná (Culler, 2002, s. 89). Rytmus v básni vzniká pravidelným střídáním dob. Tyto doby jsou součástí stop/taktů, které tvoří tzv. metrum – schéma rytmu. Mezi nejznámější patří daktyl¹, trochej² a jamb³ (Peterka, 2007, s. 163).

Rytmus je v literatuře úzce spjatý s veršem. Verš se dá považovat za základní stavební kámen poezie a je rytmicko-melodicky uspořádán (Peterka, 2007, s. 159). Kromě verše vázaného/metrického, existuje i verš volný. V případě volného verše je možné pravidla rytmu nerespektovat, a báseň tak může ztrácet na tradiční zdobnosti, která je tvořena jistou pravidelností, tedy rytmičností (Peterka, 2007, s. 176).

Verše jsou zapisovány pod sebe do tzv. strof/slok. „Podobně jako rým spojuje verše ve vyšší rytmické útvary (...). Spočívá v opakování (často neobyčejně umném) ustáleného nebo pravidelně proměnlivého počtu veršů“ (Peterka, 2007, s. 173).

¹ *Stříhali dohola malého chlapečka
Kadeře padaly k zemi a zmiraly* (J. Kainar)

² *Češte si mě.
Ať si zchudnu.
Žádám jen tu jednu studnu.* (K. Šiktanc)

³ *Byl pozdní večer – první máj –
večerní máj – byl lásky čas.* (K. H. Mácha)

1.1.2. Rým

Rýmem označujeme souzvuk hlásek na konci veršů, díky kterému je posilněna nejen rytmičnost básně, ale také její zapamatovatelnost. Rým umožňuje vzhledem k limitaci slov se stejnými skupinami hlásek do jisté míry předvídat význam následujícího verše (Peterka, 2007, s. 170). Základní rým rozdělujeme na střídavý (*abab*)⁴, sdružený (*aabb*)⁵, obkročný (*abba*)⁶ a přerývaný (*abcb*)⁷ (Zeman, 1991, s.128).

Peterka (2007, s. 170) upozorňuje, že „struktura rýmového slovníku závisí na typu jazyka a je – podobně jako ustálená rýmová klisé – nepřenosná. Čeština jakožto syntetický jazyk má citelně bohatší rýmový potenciál než např. analytická angličtina.“

1.2. Poezie Neslyšících

Poezie, její podstata a její prostředky, byla zejména s akcentem na mluvené jazyky, které na rozdíl od znakových jazyků existují i v psané podobě, stručně představena výše. Poezie ve znakových jazycích je v mnoha případech s poezií v mluvených jazycích analogická. V básních slyšících i neslyšících autorů nalezneme rytmus, rým i verše, figury a tropy. Rozdíly lze najít spíše v jazycích jako takových, respektive v jejich modalitách (srov. Macurová, 2001, s. 70).

⁴ *Naši páni **piráti**
Měli koráb zvaný **Necky**.
A že byli **pihatí**,
Bály se jich záby **všecky**. (J. Kainar)*

⁵ *Žil na Chropyni velkomožný **pán**,
Jenž byl prý kdysi dobrodincem **zván**,
Prý v boji na sta Turků mečem **skolil**,
Snad proto lid ho za vojvodu **zvolil**. (V. Nezval)*

⁶ *Ty, vinaři, mi révu **dej**,
Již rodí rodí naše **domovina!**
Sotva trochu nahnem **vína**,
Ej, už je nám zas chlápci **hej!** (O. Mikulášek)*

⁷ *Neveselý **truchlivý**
jsou ty vodní **kraje**,
kde si v trávě pod **leknínem**
rybka s rybkou **hraje**.
(K. J. Erben)*

1.2.1. Rozdíly poezie v mluveném a znakovém jazyce

Za jeden ze stěžejních rozdílů mezi jazykem mluveným a znakovým je odlišnost v jejich modalitě. Znakový jazyk je jazykem vizuálně-motorickým. Proto nejen poezie ve znakovém jazyce, ale i veškerá komunikace, jsou primárně vnímány zrakem a produkovány pohyby rukou, horní částí trupu a hlavy. Na druhé straně mluvený jazyk je jazykem audio-orálním, obecně je tak jazyk primárně vnímán sluchem a produkován hlasovým ústrojím (srov. Macurová, 2001, s. 70). Poezie v mluveném jazyce je poslechem vnímána sekundárně (při recitaci), primárně je čtená, z toho vyplývá, že je zachycena do psané podoby. Básně ve znakovém jazyce na rozdíl od básní slyšících autorů zachytit do psané podoby nelze (srov. Macurová, 2018, s. 8).

Odlišná modalita obou jazyků a absence psané podoby znakového jazyka mají vliv na způsoby, kterými jsou básně v obou typech jazyků tvořeny (srov. Hájková, 2009, s. 16). Vliv na tvorbu básně dále může mít, co se týče znakového jazyka, jeho simultánnost – produkce a percepce výrazů najednou. Mluvený jazyk je naopak jazykem spíše lineárním, tedy klade jednotky (hlásky, slova) za sebou. Lze však říci, že poezie v mluveném i znakovém jazyce mají společné základní prostředky poezie. V básních neslyšících i slyšících autorů nalezneme jevy analogické tomu, co představují v mluvených jazycích, tedy sloky, verše, rytmus, popřípadě metrum nebo rým (Sutton-Spence, 2005, s. 14).

Zda poezie ve znakovém jazyce vzniká bez vlivu většinového mluveného jazyka je mnohdy sporné. Zpravidla je zde recitátor básně zároveň jejím autorem. Jedním z důvodů je absence psané podoby znakového jazyka, a tedy předlohy pro přednes básně, a tak by pro „pouhého“ recitátora, který není autorem, byla interpretace příliš těžká (Hájková, 2009, s. 18), i když v dnešní době lze báseň ve znakovém jazyce zaznamenat např. pomocí videonahrávek (srov. MCCZJ⁸, 2011).

1.2.2. Rysy poezie Neslyšících

Vrátíme-li se k jinakosti mluvených a znakových jazyků, vyplývá z toho, že prostředky poezie slyšících autorů jsou charakteristické taktéž pro poezii autorů neslyšících. Poezie a její náležitosti existují v obou přirozených jazycích, které se liší pouze modalitou. Z tohoto důvodu jsou rytmus a rým tvořeny v poezii Neslyšících jinak. Musíme brát ohled na parametry, kterými je jednotlivý znak tvořen: tvar ruky, místo artikulace, pohyb a orientace dlaně a prstů. Tyto parametry hrají roli ve tvorbě rytmu i rýmu. Ty mohou být tvořeny jak jedním z parametrů

⁸ DVD Multimediální cvičebnice pro předmět Český znakový jazyk, 2011.

(např. opakující se tvar ruky nebo pohyb), tak i jejich kombinacemi (např. opakující se místo artikulace a orientace dlaně) (Sutton-Spence, 2005, s. 42).

Rytmus se v poezii znakových jazyků vyznačuje tím, že zde není zvykem užívání metra, tzn. rytmus zde nemá konvenční schémata, jak je tomu např. v poezii českého jazyka, ale i přesto rytmus v poezii Neslyšících hraje významnou roli (Hájková, 2009, s. 9). Rytmus se v básních Neslyšících projevuje v délce provedení znaku, zejména v délce pohybu, dále se také projevuje v opakování/v rýmu (Sutton-Spence, Kaneko, 2016, s. 124). Zrychlující se tempo znakování vyznačuje rychlý sled událostí, v básni *Strom* například bouřku.

Opakování u poezie znakových jazyků lze považovat za analogické s rýmem u poezie mluvených jazyků. S cílem diváka zaujmout se v básni opakují stejné parametry znaku – tvar ruky, místo artikulace, pohyb nebo orientace dlaně a prstů. Báseň díky tomu působí esteticky, vznešeněji, než je tomu u běžného znakování (Sutton-Spence, 2005, s. 25). V básni *Tree* (podrobněji 4.3.) se vyskytuje hned několik opakování – například zapadající slunce.

Mezi další rysy, které jsou pro umělecké texty ve znakovém jazyce specifické, můžeme řadit neologismy a klasifikátory.

Neologismy, novotvary, lze také označit za produktivní znaky, které jsou vizuálně motivované (Sutton-Spence, 2005, s. 69) Tyto znaky jsou obvykle tvořeny klasifikátory (Hájková, 2009, s. 22), které se hojně užívají jak v poezii Neslyšících, tak ve storytellingu (viz 1.2.6.).

Klasifikátory jsou typem jazykového prostředku, který „se spojuje se jménem a upozorňuje na jisté vlastnosti a rysy referenta“ (Macurová, Vysuček, 2005, s. 262). Klasifikátorové tvary ruky reprezentují člověka, zvíře či věc. Například stojící člověk je vyobrazen vztyčeným ukazováčkem, zvíře pokrčeným ukazováčkem a prostředníčkem.

1.2.3. Typy poezie Neslyšících

V České republice se detailněji zabývala poezií Neslyšících/poezií v (českém) znakovém jazyce Zuzana Hájková ve své bakalářské práci *Poezie českých neslyšících* (2009). Zahraničních studií vzniklo mnohem více, neboť historie lingvistiky znakových jazyků ve světě sahá do 60. let 20. století. V České republice se začal český znakový jazyk zkoumat až o třicet let později (srov. Macurová, 2001, s. 70). Například poezií v britském znakovém jazyce a její analýzou se zabývá Rachel Sutton-Spence (např. 2005, 2010, 2016), poezií v americkém znakovém jazyce Ursula Bellugi a Edward S. Klima (např. 1975) nebo Ben Bahan (např. 2006).

Z hlediska stavby básně existují ve znakových jazycích dva typy poezie, které se liší svou produkcí. Jedná se o poezii tzv. strukturálně ustálenou⁹ a poezii strukturálně originální, která nad poezií strukturálně konvenční převládá (MCČZJ, 2011).

Pokud se zaměříme ve znakových jazycích na **poezii strukturálně ustálenou**, Hájková (2009), dle Valliho (cit. 2008 in Hájková, 2009) a Letzové (1987 in Hájková, 2009, s. 36) uvádí výčet básní, které obsahují kompozitní vzor, to znamená, že jsou tvořeny přísně danými konvencemi. Jedná se například o poezii číselnou, abecední nebo inicializovanou.

Číselná poezie je založena na základních číselných tvarech ruky. Báseň začíná tvarem ruky pro číslo jedna, které například může představovat jdoucí osobu, další znak pak nese tvar ruky pro číslo dvě a tak dále, báseň obvykle končí u čísla patnáct, avšak v českém znakovém jazyce je maximálním číslem pět – číselné znaky v tomto typu poezie jsou artikulovány jednou rukou¹⁰ (Hájková, 2009, s. 36).

U abecední poezie se pracuje s tvary rukou pro jednoruční prstovou abecedu. Je to podobné jako u poezie číselné, tedy báseň začíná tvarem ruky A, následuje znak s tvarem ruky B až například ke tvaru ruky K. Tvar ruky A může např. představovat dusot kopyt koní, tvar ruky B překážku (Hájková, 2009, s. 37).

Inicializovaná poezie taktéž pracuje s prstovou abecedou jako poezie abecední. Rozdílem ale je, že znak v básni, jež je tvořena v rámci inicializované poezie, odpovídá prvnímu písmenu daného slova – inicializovaného znaku. Tento typ poezie je oblíbený zejména v poezii amerického znakového jazyka, který je z velké části tvořen právě inicializovanými znaky (Hájková, 2009, s. 39).

Některé modely strukturálně ustálené poezie mohou být použity i v rámci storytellingu, který bude blíže představen níže (1.2.6.), a užívají se především v poezii amerického znakového jazyka. V České republice se setkáváme zejména s poezií strukturálně originální (MCČZJ, 2011).

Strukturálně originální poezie žádný striktní kompozitní vzor na rozdíl od strukturálně ustálené poezie neobsahuje (např. tvorba poezie pouze jedním tvarem ruky) (srov. MCČZJ, 2011). Mezi tento typ poezie bych zařadila jak báseň českého básníka Sergeje Josefa Bovkuna, tak i báseň v britském znakovém jazyce od Paula Scotta, které jsem si pro analýzu antropomorfismu a antropomorfizaci v poezii Neslyšících vybrala.

⁹ U poezie mluvených jazyků se jedná např. o sonety nebo japonské haiku.

¹⁰ Samozřejmě mohou artikulovat obě ruce, například obě ruce mají tvar ruky pro číslo dvě.

1.2.4. Poezie Neslyšících v zahraničí

Pokud bych měla srovnat situaci uměleckého působení neslyšících autorů v zahraničí a v tuzemsku, tak poezie Neslyšících ve Spojených státech amerických nebo ve Velké Británii má mnohem delší tradici než v České republice (MCČZJ, 2011). O tom vypovídá i vydání studie *Analysing Sign Language Poetry* od Rachel Sutton-Spence v roce 2005, jež jako první uceleně popisuje a analyzuje poezii ve znakovém jazyce. Sutton-Spence (2003 in Hájková, 2009, s. 11) ale uvádí, že poezie Neslyšících byla analyzována již v 70. letech minulého století, a to lingvisty znakových jazyků Edwardem Klimou a Ursulou Bellugi.

Sutton-Spence ve svých studiích (2005, 2010, 2016) zmiňuje neslyšící básníky, jako je Clayton Valli, Dorothy Miles, Richard Carter nebo Paul Scott, jehož báseň v této bakalářské práci rovněž analyzuji. Tito básníci patří k předním neslyšícím umělcům poezie ve znakovém jazyce vůbec.

1.2.5. Poezie Neslyšících u nás

Oproti Spojeným státům americkým nebo Velké Británii jsou v České republice poezie v českém znakovém jazyce i její zkoumání v počátcích (Hájková, 2009, s. 13). Může to souviset jak s totalitním režimem, který nebyl rozvoji lingvistiky českého znakového jazyka nakloněn, tak s faktem přijetí zákona o znakové řeči (dnes zákon č. 384/2008 o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob) až v roce 1998. Do té doby nebyl český znakový jazyk uznáván jako jazyk přirozený (srov. Macurová, 2001, s. 69).

V současné době zájem o poezii v českém znakovém jazyce narůstá. O tom vypovídá např. i založení nové organizace KukátkOO¹¹ v roce 2019 neslyšícími i slyšícími tlumočníky, kteří se věnují uměleckému tlumočení a překladu z/do českého znakového jazyka, ale také tvoří vlastní literární díla (kukatko.cz, cit. 2022).

V České republice existují (některé z nich bohužel zanikly) i další umělecké soubory, jež se zajímaly či zajímají o umělecký projev v českém znakovém jazyce. Jedná se o soubory Tichá hudba, Hands Dance a Vol5Vis50. Tichá hudba a Hands Dance se ale především zaměřují, nebo zaměřovaly, na tlumočení písní do českého znakového jazyka, Vol5Vis50 se

¹¹ Více informací o organizaci na <http://kukatko.cz>.

zajímá pak o storytelling, Visual Vernacular¹² a právě také o poezii v českém znakovém jazyce (Hájková, 2009, s. 13).

Mezi známé české neslyšící básníky lze zařadit Sergeje Josefa Bovkuna, jehož báseň *Strom* jsem si pro analýzu antropomorfismu a antropomorfizace vybrala, nebo Marii Basovníkovou (např. báseň *Karanténa*)¹³, která je jednou ze zakladatelek již zmiňované organizace KukátkOO.

1.2.6. Poezie vs. hudba vs. storytelling

Vedle poezie ve znakovém jazyce existují i další druhy uměleckého textu – hudba ve znakovém jazyce a storytelling (MCCZJ, 2011).

Poezie ve znakovém jazyce a hudba, která je do znakového jazyka s oblibou tlumočena, se od sebe těžko diferencují¹⁴. Mezi hudbou a poezií ve znakovém jazyce se vyskytuje velká podobnost. Rozdílem například je, že u poezie se počítá s výskytem neologismů (viz 1.2.2.). Na druhé straně je u hudby výraznější rytmická složka, hudba také bývá „srozumitelnější“ (Hájková, 2009, s. 14).

Nejoblíbenější z uměleckých projevů Neslyšících je storytelling (MCCZJ, 2011). Storytellingem rozumíme vyprávění příběhů před publikem formou monologu, ve kterém se využívá výrazných manuálních i nemanuálních komponentů, např. klasifikátorů (viz 1.2.2.) nebo výrazné mimiky. Znakovací prostor je zvětšený, tak tomu může být i u básní ve znakovém jazyce, oproti každodenní komunikaci. Storyteller/vypravěč může do příběhu zakomponovat své životní zkušenosti, ale také může vytvořit příběh zcela originální nebo upravit příběh vlastní slyšící kultuře (Bahan, 2006, s. 42). Tento druh uměleckého projevu zpravidla trvá maximálně sedm minut a bývá humorného rázu. Prostřednictvím storytellingu se předává kulturní dědictví dalším generacím. To platí i o vtipech¹⁵, které jsou mezi neslyšícími taktéž velmi oblíbené, tak i o poezii. Mluvíme tedy o folklóru Neslyšících, anglicky *deaflore* (Sutton-Spence, Kaneko, 2016, s. 37).

¹² Visual Vernacular = druh storytellingu, kde se nepoužívají ustálené znaky ani celé věty. Znakující umělec vytváří obraz, jenž odpovídá skutečnosti, mění úhly pohledu, střídá role. Je zde kladen velký důraz na mimiku (weblicko.cz, cit. 2022).

¹³ <https://www.youtube.com/watch?v=d20ybhffKPo&t=5s>

¹⁴ Obecně, když si u písně odmyslíme hudbu a soustředíme se pouze na text, se dají považovat píseň a báseň za totožné (Peterka, 2007, s. 262).

¹⁵ Humor Neslyšících je specifický. Nejčastěji tvoří vtipy vztahující se k slyšící většině – komunikačním problémům a nedorozuměním. Mezi nejznámější vtipy patří např. King Kong a neslyšící žena nebo pohřeb ombudsmana (ukázky viz MCCZJ, 2011).

Oproti storytellingu není poezie ve znakovém jazyce nijak časově ohraničena. Neslyšící básník více pracuje s rytmem, s kterým souvisí časté opakování/zmnožení znaku nebo také využití refrénu (MCČZJ, 2011).

2. Kognitivní lingvistika – ikoničnost, metafora, zdvojené mapování

Poezie mluvených i znakových jazyků může být zkoumána různými způsoby. V této bakalářské práci jsou básně v českém a britském znakovém jazyce analyzovány z pohledu kognitivní lingvistiky.

Antropomorfismus, jak bude blíže uvedeno v následujících kapitolách, je jedním z projevů tzv. ontologické metafory. Metafora je jedním z témat, kterými se kognitivní lingvistika zabývá (Nebeská, Karlík 2017).

2.1. Kognitivní lingvistika

Kognitivní lingvistika, přístup k jazyku samostatně se rozvíjející zhruba od 80. let minulého století, zkoumá poznávací procesy a jevy, jež se odehrávají v naší mysli. Při studiu jazyka bere v úvahu náš pohled na svět a kulturu, ve které jsme vychováváni. Spíše než o systém jazyka, jak je tomu například u strukturalismu, se zajímá o vztah jazyka ke světu, o vztahy mezi slovy a věcmi. Jazyk je složkou poznávání a myšlení, má nedílnou účast na tom, jak vnímáme svět, jak svět kategorizujeme, jaký jazykový obraz světa díky němu tvoříme (Nebeská, Karlík, 2017).

Hlavním tématem, jímž se kognitivní lingvistika zabývá, je konceptualizace. Jejím výsledkem, v polském a českém prostředí, je jazykový obraz světa¹⁶, tedy způsob, jak určité jazykové společenství nahlíží na svět, hodnotí jej a obraz světa sdílí (Vaňková, 2005, s. 47).

Kognitivní lingvistika se nezajímá pouze o mluvené jazyky, ale o i jazyky znakové, a to zvláště v angloamerickém prostředí. V České republice jsou znakové jazyky zkoumány přístupem kognitivně lingvistickým na půdě Ústavu jazyků a komunikace neslyšících Filozofické fakulty Univerzity Karlovy¹⁷.

¹⁶ O jazykovém obrazu světa blíže v kapitole 3.1.1.

¹⁷ Základní kámen lingvistiky českého znakového jazyka položila prof. Alena Macurová.

2.2. Kognitivní poetika

Poezie může být zkoumána různými přístupy. Antropomorfixace stromu v básních neslyšících umělců Sergeje Josefa Bovkuna a Paula Scotta bude zkoumána z pohledu kognitivní poetiky (viz kapitola 4). V případě kognitivní poetiky mluvíme o metafoře „poetické“, ne „konvenční“, jak je tomu u kognitivní lingvistiky jako takové, i když vycházejí ze stejných kognitivních principů a stejného základu. Metafora v kognitivně lingvistickém pojetí je základ lidského myšlení, poetická metafora je modifikací právě této metafory konvenční (Lakoff-Turner, 1989 cit. in Vaňková, 2013, s. 50). V kognitivní poetice se uplatňuje tzv. rekonceptualizace (zpochybnění konvenční konceptualizace metafory a její nahrazení) (Vaňková, 2013, s. 50-51) a rekategorizace (vznik nové specifické kategorie pro pojmy, které do dané kategorie obvykle nezahrnujeme) (Vaňková, 2013, s. 52).

Jako příklad rekonceptualizace Vaňková (2013, s. 51) uvádí Máchův *Večer na Bezdězu*, kdy „je autorem vyjádřena pochybnost stran vhodnosti běžného pojímání dětství a mládí jako rána, mužného věku jako odpoledne a stáří jako večera, resp. noci.“

Příkladem rekategorizace může být „narušení časového vnímání, které je uskutečněno pomocí transformace časové kategorie (např. podvečer) na kategorii předmětnou (např. žebřík čili cesta do nebe)¹⁸ (Manolova, 2010, s. 180) ve Skácelově básni.

2.3. Ikoničnost a motivovanost

Kognitivní lingvistika a kognitivní poetika mluvených jazyků zkoumá v rámci metafory tzv. metaforické mapování. Ve znakových jazycích mluvíme o zdvojeném mapování, ikonicko-metaforickém. Metafora i zdvojené mapování budou blíže představeny v kapitolách 2.4. a 2.5.

„Práce věnované znakovým jazykům uvažují o metafoře zejména ve spojitosti s fenoménem ikoničnosti a zdůrazňují specifičnost její realizace (oproti situaci v mluvených jazycích) v podobě tzv. zdvojeného mapování“ (Vaňková, 2018, s. 139). V případě znakových jazyků nesouvisí ikoničnost pouze s metaforou a zdvojeným mapováním. Ikonicitu prostupuje znakovými jazyky obecně, například fonologií nebo lexikologií (srov. Macurová, 2018, s. 13-14).

¹⁸ *Podvečer žebřík do nebe*
Je přistavený kladu nohu na první příčku ta se zlomí
A omlouvám se pánu bohu (J. Skácel)

Ikoničností či ikonicitou rozumíme podobnost mezi formou a významem, respektive význam je dedukován buď ze zvukové, grafické, nebo obrazové formy, např. *byl tááááááákhle veliký* (Fidler, 2017). Ikonicitu se projevuje taktéž v jazykovém obrazu světa. Ikoničnost se tedy vyskytuje jak v běžné komunikaci, tak i v uměleckém textu, v tomto případě mluvíme o ikonicitě poetické, jež v této kapitole rovněž představím (srov. Freeman, 2009).

S ikoničností ve znakovém jazyce je spojována motivovanost, respektive ikonicitu a motivovanost mohou být brány jako synonyma. Motivovanost chápeme jako „úplnou nebo částečnou odvoditelnost významu“ (Hladká, Nebeská, 2017). Motivovanost může být na základě zvuků, tak i obrazu – v tomto případě mluvíme o tzv. vizuální motivovanosti, dále se může dělit na vnitrojazykovou a mimojazykovou (Hladká, Nebeská, 2017).

V minulém století se o většině znacích znakových jazyků uvažovalo právě jako o znacích ikonických, dnes lingvisté znakových jazyků inklinují k výrazu znaky vizuálně motivované. Ikonické znaky jsou motivované, ale ne všechny motivované znaky jsou ikonické. Důvodem je, že ikonické znaky jsou motivovány mimojazykově, tedy mají blízko ke gestům (Třísková, 2017, s. 30).

Výzkumu vizuálně motivovaných znaků je věnováno mnoho studií. Slovní zásoba znakových jazyků obecně obsahuje větší míru vizuálně motivovaných znaků než znaků arbitrárních¹⁹. Znakový jazyk je tedy do jisté míry ikonický, avšak ikonicitu se vyskytuje i v jazyce mluveném. Na druhé straně pro mluvené jazyky je typická spíše arbitrárnost, i když, jak jsem již naznačila, ve znakových jazycích ji nalezneme také (srov. Kuchařová, 2005, s. 44).

2.3.1. Ikoničnost u mluvených vs. u znakových jazyků

Ikoničnost stejně jako ve znakových jazycích je přítomná i v jazycích mluvených, i přes vyšší míru arbitrárnosti, a to jak ve zvukové, tak grafické i obrazové formě (Fidler, 2017).

V rámci zvukové ikonicity mluvených jazyků mluvíme o tzv. onomatopoeie neboli zvukomalbě. V českém jazyce se mezi onomatopoeická slova řadí citoslovce, jež jsou motivovaná reálnými zvuky, nejčastěji zvířecími – např. *mňau*, *haf* (Novotná, Karlíková, 2017). Nünning (2006, s. 332) v tomto případě upozorňuje na jazykový obraz světa

¹⁹ U arbitrárnosti podobnost mezi formou a významem neexistuje – význam daného slova/znaku je nahodilý, existuje na základě konvence (Nekula, 2017).

různých společností – zvuková ikoničnost se v různých jazycích světa liší. Například v českém jazyce pes štěká *haf-haf*, v americké angličtině *bow-wow*.

Oproti tomu znakové jazyky jsou především jazyky ikonickými. Ikoničnost znakových jazyků je spojena s jejich modalitou, a to vizuálně-motorickou, většinu informací vnímáme právě zrakem, znakový jazyk, existující v trojrozměrném prostoru, pak přirozeně kopíruje viděnou realitu²⁰ (Macurová, 2018, srov. Macurová, 2001). Ikoničnost je u různých znakových jazyků odlišná. To souvisí s odlišným jazykovým obrazem světa dané společnosti, znaky jsou motivovány jinými výraznými částmi pojmenovávaného objektu. Např. znak STROM v českém znakovém jazyce je motivován kmenem stromu, jenž je představován vztyčenou levou rukou (dlaň je ve tvaru ruky A), avšak tato ruka je ruka pasivní, aktivní ruka tvoří obloučky na předloktí pasivní ruky. V britském znakovém jazyce znak TREE taktéž „opisuje“ tvar stromu, a to naznačením koruny listnatého stromu ve znakovacím prostoru (Spread the Sign, cit. 2022)

Obrázek 1 – Strom v českém znakovém jazyce

Obrázek 2 – Strom v britském znakovém jazyce

2.3.2. Poetická ikoničnost

Rozlišujeme ikoničnost, obdobně jak je tomu u metafory, na konvenční a poetickou. Poetickou ikoničností se detailně zabývá Margaret Freeman (2009).

Ve výkladu poetické ikoničnosti je báseň odrazem/ikonou reality, její interpretací (Freeman, 2009, s. 423). Vzpomeneme-li si na tři druhy znaků – ikona, symbol, index, které vydělil v rámci sémiotiky Charles Sanders Peirce, mezi ikony řadíme nejen obrázky

²⁰ Mluvené jazyky jsou oproti znakovým audio-orální. Jazyk je vnímán sluchem a produkován hlasovým ústrojím. Mluvený jazyk existuje i v psané podobě (srov. Macurová, 2018, s. 8).

a diagramy, ale také metafory (Nünning, 2006, s. 883). Ikona je podle Freemanové (2009, s. 426) ze všech tří uvedených znaků nejbližší ke konkrétní smyslové zkušenosti, k zachycení konkrétní, individuální reality v uměleckém textu. Jedná se o vztah mezi formou a mimojazykovou realitou (Freeman, 2009, s. 432). Poezie je součástí struktury reality, té viditelné i neviditelné (Freeman, 2009, s. 433).

V souvislosti s poetickou ikoničností je stejně důležité naše vnímání reality jako vnímání reality básníkem. Jinými slovy, každý člověk vnímá svět jinak, oplývá jinými zkušenostmi, a tak si dva lidé mohou jednu báseň vysvětlovat dvěma odlišnými způsoby. V tomto případě tedy mluvíme o subjektivním vnímání reality, a tak i o subjektivním vnímání básně (srov. Freeman, 2009, s. 429).

Poezie, jak již víme, je mimo jiné založená na prožitku, cítění. U znakových jazyků je oproti mluveným jazykům poetická ikoničnost a ikoničnost obecně více hmatatelná. Pro vnímání básně ve znakovém jazyce nepotřebujeme ve velké míře aktivovat naši představivost, abychom se dostali do její reality, neboť básník nám ji přímo ukazuje. Realita je tedy skrze znakový jazyk interpretována přímočařeji, než je tomu u mluvených jazyků (srov. Kuchařová, 2005, s. 42).

2.4. Metafora

S ikoničností může souviset metafora. Na metaforu, jak jsem již předeslala, lze nahlížet z perspektivy teorie literatury, tak i z perspektivy kognitivní lingvistiky (v tomto případě i kognitivní poetiky). Metafoře v kontextu kognitivní lingvistiky (více 2.4.2.) se ve své knize *Metafory, kterými žijeme* (2002) detailně věnují Lakoff a Johnson.

2.4.1. Metafora v perspektivě poetiky

Metaforou rozumíme v kontextu poetiky básnický obraz, který vznikl přenesením významu na základě podobnosti (Peterka, 2007, s. 143). Jinými slovy metaforou autor hledá jistou analogii v odlišnosti, pojednává o něčem, jako by to bylo něco jiného, metafora je ve skutečnosti tedy iracionální (Peterka, 2007, s. 152). V teorii literatury je metafora vnímána jako jeden ze základních prvků literárních děl, ať už se jedná o básně, či nikoliv, nebo je prostředkem rétorických obrátů. Peterka (2007, s. 143) jako důvod uvádí, že „ideální

technický jazyk má být jednoznačný. Naproti tomu literatura je prostorem víceznačnosti“. Peterkův výklad pojednává o tzv. poetické metafoře, která se vyskytuje v uměleckých dílech.

2.4.2. Metafora v perspektivě kognitivní lingvistiky a kognitivní poetiky

Na metaforu v pohledu kognitivně lingvistickém se nenahlíží pouze jako na součást pouhých tropů, tedy jako na metaforu poetickou vyskytující se v uměleckých dílech. V rámci kognitivní lingvistiky a kognitivní poetiky je metafora, ať už konvenční či poetická, kognitivní jev (Lakoff, Johnson, 2002, s. 18).

V 80. letech minulého století byla metafora jakožto metafora konceptuální z hlediska kognitivní lingvistiky definována Georgem Lakoffem a Markem Johnsonem (2002). Konceptuální metafora je dle Lakoffa a Johnsona (2002, s. 15) podstatný prostředek strukturování našeho pohledu na svět, je základem našeho myšlení. Jinými slovy metafora se vyskytuje v každodenním životě kohokoliv z nás, jsme s ní v úzkém kontaktu, je v naší mysli, v našem konání i v naší běžné komunikaci, v našem jazyce.

Skutečnost užití konvenční metafory si ale mnohdy ani neuvědomujeme (Lakoff, Johnson, 2002, s. 15). Peterka (2007, s. 143) uvádí, „že bez nich (konvencionalizovaných metafor)²¹ by nicméně stoly neměly nohy, láhve hrdla, neříkali bychom bojovat s větrnými mlýny, ...“

Dalo by se říci, že žijeme skrze různá představová, konceptuální schémata, které strukturují naše myšlení a představy o světě (Vaňková, 2013, s. 58). „Představové schéma (image schema) je definováno jako dynamický vzorec uspořádání percepčních aktivit, utváření představ a konceptualizace. Schémata si osvojujeme na základě tělesného prožívání a smyslové zkušenosti od nejtělejšího dětství, jsou zřejmě dána univerzálně a prekonceptuálně (na rozdíl od metafor, které jsou kulturně rozrůzněné). Tato schémata tvoří základ lidského pojmového systému, z nich se utvářejí metafory“ (Vaňková, 2013, s. 58). Mezi nejznámější z nich patří schéma CESTA (např. láska je cesta – *chodit spolu a rozejít se*), NAHOŘE-DOLE nebo například NÁDOBA (např. mysl je nádoba) (Vaňková, 2018, s. 142-144).

Metafora také může být dle svého užití konvenční/konvencionalizovaná i poetická. Kognitivní lingvistika neklade umělecký a neumělecký text do opozice.

²¹ Pozn. AH.

Metafory jak konvenční, tak poetické jsou „založeny na týchž principech a vycházejí z téhož kognitivního základu“ (Vaňková, 2013, s. 50). Poetická metafora je tedy modifikací metafory konvenční.

2.4.3. Metafora ve znakovém jazyce

Ve znakovém jazyce se metafora vyskytuje stejně přirozeně jako v jazyce mluveném, nalezneme zde jak metafory orientační, strukturní, tak i ontologické²² (srov. Šůchová, 2007).

Z hlediska kognitivní lingvistiky jsou ve znakových jazycích nejvíce prozkoumány konceptuální metafory, mnohé z nich se shodují s metaforami v mluvených jazycích, např. konceptuální metafora MYSL JE NÁDOBA (Šůchová, 2018, s. 175). Důkazem, že ve znakových jazycích nalezneme i metaforu poetickou, je například tato bakalářská práce zkoumající antropomorfismus v básních Neslyšících, tak i studie od Rachel Sutton-Spence (2005, 2010, 2016).

Průkopníkem ve zkoumání metafory ve znakovém jazyce je dle Šůchové (2018, s. 174-175) Ronnie Wilbur, jež metaforu počala zkoumat v 90. letech 20. století. Detailněji a v rámci kognitivní lingvistiky se metafoře začala věnovat na počátku 21. století Phyllis Wilcox, která analyzovala několik strukturních a ontologických metafor, jež souvisejí s konceptualizací jazyka a myšlení v americkém znakovém jazyce (např. schéma MYŠLENKY JSOU PŘEDMĚTY), nebo Sarah Taub a její výzkum zdvojeného mapování (Šůchová, 2018, s. 175-177). Dále se metaforou, především v umělecké interpretaci, zabývá Rachel Sutton-Spence (srov. 2005, s. 116-127). Konceptuální metaforu v českém znakovém jazyce detailně zkoumá ve své diplomové práci Lucie Šůchová (2007, srov. Šůchová, 2018, s. 173-178).

V souvislosti se zkoumáním metafory ve znakovém jazyce z pohledu kognitivní lingvistiky vystává několik otázek, které Šůchová (2018, s. 174) uvádí: jak, s ohledem na existenci jazyka, metafory ve znakovém jazyce fungují, jaké metafory ve znakových jazycích jsou shodné s metaforami v mluvených jazycích, a naopak a také jaké jsou podobnosti a rozdíly metafor napříč znakovými jazyky.

²² O jednotlivých typech metafor v kapitole 2.4.4.

2.4.4. Druhy metafor

V knize *Metafory, kterými žijeme* (2002) nás Lakoff a Johnson seznamují se třemi druhy konceptuální metafor, a to s metaforami orientačními, strukturními a ontologickými. I přes toto vydělení nejdou od sebe jednotlivé metafory plně oddělit. Metafory v daném projevu mohou být různě kombinovány, mohou se prolínat, jeden pojem nemusí být konceptualizován pouze jedním typem metafor (Šůchová, 2007, s. 17).

2.4.4.1. Orientační metafora

Do kategorie orientační metafor řadíme metafory takové, které vycházejí z prostorové polohy našeho těla a jeho interakce s okolním světem. V tomto případě mluvíme o metaforách NAHOŘE-DOLE, DOVNITŘ-VEN nebo také DOPŘEDU-DOZADU (Lakoff, Johnson, 2002, s. 26).

Lakoff a Johnson (2002, s. 27) u metafor NAHOŘE-DOLU uvádí jako příklad realizaci ŠŤASTNÝ JE NAHOŘE (*zvedla si mi náladu*), SMUTNÝ JE DOLE (*jsem úplně na dně*).

Jako příklad orientační metafor v českém znakovém jazyce jsem vybrala konceptuální metaforu BUDOUCNOST JE VPŘEDU, MINULOST VZADU, kde je čas konceptualizován jako prostor. V mnoha kulturách, například v kultuře českých Neslyšících, stojí budoucnost před námi, je orientovaná vpředu. Znaky českého znakového jazyka, které souvisí s budoucností, jsou prováděny ve znakovacím prostoru s charakteristickým pohybem vpřed (např. ZÍTRA), znaky související s minulostí jsou znakovány s pohybem vzad (např. MINULÝ-TÝDEN) (Šůchová, 2007, s. 70-71).

2.4.4.2. Ontologická metafora

Druhý typ metafor, ontologická metafora, je v úzkém vztahu s tématem této bakalářské práce – druhem ontologické metafor je personifikace (Lakoff, Johnson, 2002, s. 47), která je také známá pod pojmem antropomorfismus (srov. Sutton-Spence, Kaneko, 2016, s. 68), jemu se věnuji v kapitole 3. Skrze ontologické metafory jsou konceptualizovány myšlenky, emoce nebo například události, jako by se jednalo o materiální entity a substance.

Lakoff a Johnson (2002, s. 39) uvádí, že „jakmile jednou dovedeme identifikovat své zkušenosti jako entity nebo substance, dovedeme na ně také [v řeči] odkazovat (provádět referenci), třídít je do kategorií, zařazovat je do skupin a kvantifikovat je – a s pomocí těchto prostředků o nich také rozumně uvažovat“. Východiskem pro vznik ontologických metafor jsou naše zkušenosti s fyzickými předměty, a to především s našimi těly (Lakoff, Johnson, 2002, s. 39-40).

Ontologická metafora sdílí mnoho rysů s metaforou orientační, například omezenou oblastí cílů, a to referovat, identifikovat aspekty nebo příčiny či kvantifikovat. Pokud na neživé, nelidské věci nahlédneme jako na entity nebo substance, nezjistíme o nich příliš nových informací (Lakoff, Johnson, 2002, s. 39).

Ontologickou metaforu v mluveném jazyce Lakoff a Johnson (2002, s. 40) představují na růstu cen – inflaci. Pokud vnímáme inflaci jako entitu, např. *inflace snižuje* životní úroveň, můžeme k ní provádět referenci, identifikovat její aspekty, můžeme jí porozumět.

Příkladem konceptualizace ontologické metafory v českém znakovém jazyce je metafora MYSL JE NÁDOBA nebo MYŠLENKY JSOU PŘEDMĚTY. Například u znaku PAMATOVAT-SI je zřejmé uchopení myšlenky jako tenkého předmětu (tvar ruky **Ď**) (Šůchová, 2007, s. 82), který je vkládán do hlavy (Šůchová, 2007, s. 76).

2.4.4.3. Strukturní metafora

Strukturní metafora je nejkomplicovanější ze všech tří typů metafory. V naší zkušenosti funguje systematicky podobně jako orientační a ontologické metafory (viz výše), avšak dokáže zajít do značnějších podrobností, a to díky strukturaci jednoho pojmu prostřednictvím pojmu druhého (Lakoff, Johnson, 2002, s. 79). Jako jeden z příkladů této konceptuální metafory uvádí Lakoff a Johnson (2002, s. 16) SPOR/ARGUMENTACE JE VÁLKA (např. nikdy jsem ho *v debatě neporazil*). Tato metafora je realizována na základě fyzického konfliktu. Ve sporu můžeme vyhrát, či prohrát, útočit, nebo bránit se, anebo se místo boje vzdát.

Šůchová (2007, s. 91) jako příklad strukturní metafory uvádí konceptuální metaforu KOMUNIKACE JE POSÍLÁNÍ. Komunikace, přenos informací, probíhá mezi dvěma zúčastněnými. Sdělení je konceptualizováno jako předmět, který je posílán od odesílatele/mluvčího směrem k adresátovi (Šůchová, 2007, s. 92). Jedná se tedy i o představové schéma CESTA, ta začíná u odesílatele, sdělení plyne až k cíli, k adresátovi

(srov. Vaňková, 2018, s. 143-145), toto je patrné například na znaku českého znakového jazyka KOMUNIKACE – směřování artikulátorů od mluvčího k adresátovi při pohybu (Šůchová, 2007, s. 92).

2.5. Zdvojené mapování

Metafora využívá v rámci konceptualizace řady vztahů mezi oblastí zdrojovou a cílovou, kde probíhá v mluvených jazycích tzv. metaforické mapování (Vaňková, 2013, s. 29).

Ve znakových jazycích je metafora spojována zejména s jevem ikoničnosti a její realizací, a to v podobě tzv. mapování zdvojeného, tedy ikonicko-metaforického (Vaňková, 2018, s. 139). Ikonické mapování je typické pouze pro znakové jazyky. Zde dochází k přenesení struktury poznání mezi oblastí zdrojovou a cílovou. Cílová oblast zahrnuje jazykové prostředky, jež oblast zdrojovou reprezentují, zobrazují ji – jsou tedy ikonické. Jazykovými prostředky máme na mysli manuální nosiče (Šůchová 2018, s. 176).

Například u znaku českého znakového jazyka PAMATOVAT-SI (také viz výše) je ikonické mapování realizováno v komponentu znaku – ve tvaru ruky **Ě**. Tento tvar je klasifikátorovým tvarem ruky zastupujícím v českém znakovém jazyce držení tenkých předmětů. Znak PAMATOVAT-SI můžeme mapovat ve dvou konceptuálních metaforách MYŠLENKY JSOU PŘEDMĚTY a MYSL JE NÁDOBA (Šůchová, 2007, s. 44-45).

Metaforické mapování je shodné pro mluvené i znakové jazyky. Probíhá tak, že je konceptualizace mapována z oblasti zdrojové do oblasti cílové. Oblast zdrojová je konkrétní tělesná nebo smyslová oblast, která je mapována do abstraktní cílové oblasti (Šůchová, 2007, s. 36).

Například metaforické mapování u znaku PAMATOVAT-SI je zřejmé v jeho provedení, kde je naznačeno uchopení myšlenky, tu znakovující jako by ukládá do své hlavy. Toto mapování je obvykle realizováno jedním z komponentů znaku – místem artikulace, pohybem nebo tvarem ruky. U znaku PAMATOVAT-SI je to místo artikulace, tedy hlava, která je v souvislosti s českým znakovým jazykem spjatá s kognitivními procesy (Šůchová, 2007, s. 44-45).

Cílem ikonicko-metaforického mapování je prezentace cílové oblasti ikonickým vyobrazením oblasti zdrojové (Taub, 2001, s. 97). U mapování z oblasti zdrojové do oblasti

cílové hrají roli kulturní předpoklady daného společenství, jazykový obraz světa, ale také všeobecná smyslová a interakční zkušenost každého z nás (srov. Šůchová 2018).

3. Antropomorfismus a antropomorfizace

Při představení metafory, konkrétně metafory ontologické, jsem naznačila, že je její typ také personifikace (Lakoff, Johnson, 2002, s. 47), která je také nazývána antropomorfizací (Jelínek, 2017). Antropomorfismus a antropomorfizace jsou hlavním tématem této bakalářské práce, zejména s akcentem na výskyt v poezii ve znakovém jazyce, konkrétněji v českém a britském.

3.1. Antropocentrismus, antropomorfismus a antropomorfizace

S antropomorfismem a antropomorfizací úzce souvisí termín antropocentrismus, kdy „středobodem světa, centrem, které určuje (mou) lidskou perspektivu, je (mé) lidské, subjektivně prožívané tělo“ (Vaňková, 2005, s. 60). Koncept antropocentrismu i antropomorfismu vychází ze stejného řeckého lexému *anthropos*, tedy člověk (Justoň, Wolf, 2017). Lidé antropomorfizují mimolidské entity na základě antropomorfismu, na základě vlastní lidské zkušenosti a pohledu (Vaňková, 2005, s. 24).

3.1.1. Antropocentrismus

Antropocentrismem obecně rozumíme postavení člověka doprostřed všeho. Této perspektivy vnímání světa jsou si kognitivní lingvisté vědomi, jinými slovy jazykový obraz světa a jazyk sám o sobě vychází z perspektivy člověka, z antropocentrismu (Vaňková, 2005, s. 60).

V této souvislosti Vaňková (2005, s. 64) mluví o tzv. antropocentrismu jazykového obrazu světa. Člověk, jeho smýšlení, je původcem a měřítkem všeho dění, v tomto případě lze mluvit o tzv. zkušenostním realismu (Vaňková, 2005, s. 24). „(Kognitivisté)²³ nepopírají existenci ‚reálného světa‘, jsou si vědomi relativity našeho pohledu, naší – tj. lidské – zkušenosti, našeho antropocentrismu“ (Vaňková, 2005, s. 24).

V potaz musíme brát různost jazykových obrazů světa daných společenství. Tedy „univerzální antropocentrické nastavení jazyka se promítá do různých jazyků různě;

²³ Autorka doplnila.

představují totiž – etnocentricky, kulturně – rozdílně založené obrazy světa“ (Vaňková, Hynková Dingová, 2019, s. 455).

Pajdzińska (2007, s. 27) hovoří o uplatňování opozice vlastní-cizí s akcentem na jazykový obraz světa jako o základním uplatňování strukturace našeho prožívání světa. Obrazy světa se jazyk od jazyka odlišují, ať už méně, či více, ale jeden rys mají společný, a to kategorizaci vlastní/svůj-cizí.

Pojmy, které nám jsou „vlastní“, vytváří zejména pozitivní konotace (Pajdzińska, 2007, s. 27). Od antropocentrismu, našich hledisek, se odvíjí všechny vztahy a souvislosti – vše záleží na nás jakožto na pozorovateli. Skrze své individuum vymezují rysy určitých objektů, se sebou, se svými specifickými proporcemi, vnímáním či smysly, je poměřují – nejvýše hodnocený je člověk (Vaňková, 2005, s. 62). Naše perspektiva se tudíž projevuje nejen ve slovní zásobě, ale i v gramatických kategoriích, zkrátka „antropocentrismus, (...) je jakýmsi přirozeným důsledkem faktu, že jazyk je lidským výtvoem“ (Pajdzińska, 2007, s. 27).

Na opačné straně svůj/vlastní, tedy lidský-dobry bychom hledali zvířecí v mnohých případech ve smyslu negativní (Pajdzińska, 2007, s. 28). „Člověk je chápán (zejm. ve srovnání se zvířaty) jako nejdokonalejší bytost“ (Vaňková, Hynková Dingová, 2019, s. 448) Tyto negativní konotace zvíře-špatný se sekundárně mohou promítat v negativním hodnocení ve vztahu k lidem, (Pajdzińska, 2007, s. 28) např. *štěkat na sebe, chováš se jako kráva*.

U opozice vlastní-cizí nemluvíme pouze o protipólech člověk-zvíře. Negativní konotace může vyvolávat cokoli nám cizího, např. u rodiny v nás vzbuzuje pozitivní konotace maminka, avšak macecha nikoliv – macecha nám (teoreticky) není blízká, jedná se o nepokrevní, nevlastní náhradu matky (Vaňková, 2005, s. 65).

Vrátím-li se k antropocentrismu obecně, jedním z jeho projevů je antropomorfismus. V důsledku našeho postavení uprostřed všeho se snažíme entity i substance okolo nás v rámci porozumění připodobnit člověku, polidštit je – neživé a nelidské objekty chápeme jako lidské bytosti (Vaňková, 2005, s. 64).

3.1.2. Antropomorfismus a antropomorfizace

Antropomorfismus je druh ontologické metafory vnímaný jako vlastnost lidské kognice, díky které přidělujeme lidské vlastnosti nelidským či neživým objektům – zvířatům, rostlinám, ale i například nábytku (srov. Sutton-Spence, Kaneko, 2016, s. 68). Lakoff a Johnson (2002, s. 47) pojednávají o personifikaci, která lze s antropomorfismem a antropomorfizací zaměnit (Peterka, 2007, s. 153). Personifikace „nám umožňuje pochopit širokou škálu zkušeností s nikoli lidskými entitami na základě lidských motivací, charakteristik a činností. (...) Personifikace je obecná kategorie, která pokrývá velmi široké pásmo metafor, z nichž každá vybírá různé aspekty člověka nebo způsobů přístupu k člověku“ (Lakoff, Johnson, 2002, s. 48).

Antropomorfismus a antropomorfizace souvisí s antropocentrismem, jak uvádí Vaňková (2005, s. 64), s „antropocentrismem jazykového obrazu světa“. Z toho vyplývá, že stejně jako jazykový obraz světa se liší napříč společnostmi, tak i každý národ, každé společenství antropomorfizuje odlišně (Sutton-Spence, Napoli, 2010, s. 445).

Nejen ve sféře literární komunikace máme tendence zvířata, ale i věci, rostliny nebo abstrakta (jako například nemoci) polidšťovat, personifikovat, a to v důsledku našeho antropocentrického postavení. Modelujeme druhé entity a substance, ať už živé, či neživé, skrze naši individuální zkušenost a tělesnost (srov. Vaňková, 2005, s. 64). A tak „o lišce říkáme, že je chytrá, o kocourovi, že nám rozumí, jen promluvit; oslovujeme přístroje (auto, počítač) a vedeme s nimi dialog, říkáme, že někoho ovládl vztek, přepadl strach, že bojuje s nemocí“ (Vaňková, Hynková Dingová, 2019, s. 455-456).

Lidé takto antropomorfizují proto, aby jednak lépe porozuměli svému okolí, jednak zkrátka proto, že v neživých a nelidských entitách a substancích vidí člověka. Někteří věřili, nebo dokonce stále věří, že neživé a nelidské objekty okolo nás živé jsou, dokáží spolu komunikovat, nebo jsou například nástroji boží síly (Sutton-Spence, Napoli, 2010, s. 447).

Antropomorfismus a antropocentrismus se projevují i v kontextu lexikalizovaných metafor, kde je v jejich základě užita část lidského těla, např. *ucho džbánu*, *slepé rameno řeky*, ale i užití lidské polohy jako *ležet*, *stát* (Vaňková, 2005, s. 62, srov. Jelínek, 2017).

Jediným rozdílem mezi antropomorfismem a antropomorfizací je, že antropomorfismem rozumíme jev, antropomorfizací, jak uvádí Nünning (2006, s. 39), „proces a výsledek přenášení lidských vlastností na jiné objekty“ (srov. Jelínek 2017). Antropomorfizace je nám také známá pod názvem personifikace (Jelínek, 2017) a může

probíhat v několika úrovních – o tom v kapitole 3.3. (srov. Sutton-Spence, Kaneko, 2016, s. 74). Antropomorfismus se uplatňuje jak v mluvených, tak i ve znakových jazycích, a to jak ve sféře běžné komunikace, tak i v komunikaci literární, umělecké (Vaňková, Hynková Dingová, 2019, s. 456).

3.2. Antropomorfismus ve znakovém jazyce

„Ve znakových jazycích se antropomorfismus objevuje v (dosti častých) případech, kdy se znakující ‚stává‘ tím, o čem je řeč“ (Vaňková, Hynková Dingová, 2019, s. 456). Při pohledu na strom, který je nám v tomto kontextu blízký, vidíme kmen jako tělo a větve stromu jako ruce s dlouhými prsty. V analyzovaných básních ve znakových jazycích je právě stromu propůjčeno lidské tělo a jeho části.

Ve sféře literární komunikace (poezie, storytelling, píseň) znakových jazyků (MCZJ, 2011) je antropomorfismus jasnější a přímější než u poezie v jazyce mluveném, toto tvrzení platí i u komunikace všední. Jasnější přítomnost antropomorfismu ve znakových jazycích je dána jeho modalitou, jazykovou strukturou, a tedy i vysokou mírou jeho ikoničnosti, vizuální motivovaností znaků²⁴. Neslyšící recitátor může buď při znakování odkázat na referenta daného znaku, anebo se daným referentem (a tím pádem antropomorfem) může stát. Básník přizpůsobuje tvary rukou, pohyby a místa artikulace dané entitě, ale může na ni i odkazovat pomocí klasifikátorů. Neslyšící básník antropomorfizované entitě přímo propůjčí své tělo (Sutton-Spence, Napoli, 2010, s. 446). Toto je diametrální rozdíl mezi antropomorfismem v mluveném a znakovém jazyce. V mluvených jazycích se mluvčí transformovat do mimolidské, neživé entity nedokáže, musí využít popisu situace, pomoci může například ilustrace, ale také musí spoléhat na představitost posluchače/čtenáře daného uměleckého díla (Sutton-Spence, Kaneko, 2016, s. 69).

Sutton-Spence a Napoli (2010, s. 451) uvádí čtyři aspekty pro výskyt a tvorbu antropomorfismu na úrovni popisné, předjazykové a jazykové (viz 3.3.) v textu znakového jazyka. Prvním faktorem je jazykový základ, bez kterého antropomorfizovat nelze, tedy přednes básně ve znakovém jazyce. Druhým aspektem je schopnost antropomorfizovat nemanuálními komponenty v průběhu znakování běžným způsobem (antropomorfizace neprobíhá skrze

²⁴ Vizuálně motivované znaky stojí v opozici se znaky tzv. zmrazenými, kterých je znatelně méně. Vizuálně motivované znaky oplývají ilustrativním záměrem, kdy znakující přenáší obraz světa do vizuální a prostorové domény znakového jazyka. Tyto znaky také nazýváme znaky produktivními (Sutton-Spence, Napoli, 2010).

artikulaci manuálními komponenty znaku, ale odehrává se v mimice znakového²⁵). Třetím aspektem je rozsah možností manuálních a nemanuálních komponentů znaků, kdy recitátor (téměř zcela) ztělesňuje nelidskou/neživou entitu či substanci, například při antropomorfizaci jablka znakový pracuje pouze s hlavou, která jablko připomíná. Posledním, čtvrtým, faktorem je vtělení se do nelidských/neživých objektů, pakliže jsou antropomorfizováni i na úrovni jazykové, znakový přihlíží při komunikaci skrz znakový jazyk na stavbu končetin např. ptáka, který má specifický tvar pařátů.

Antropomorfem, jak antropomorfizovanou lidskou i mimolidskou entitu lze nazývat, může být cokoliv – stěna, voda nebo například jablko. Na jazykové úrovni jsou antropomorfizované zejména entity, jež „mají ruce“. Například strom má možnost znakovat větvemi, které ruce připomínají, letadlo křídly, kočka svými packami (Sutton-Spence, Napoli, 2010, s. 464).

3.3. Antropomorfismus a jeho úrovně

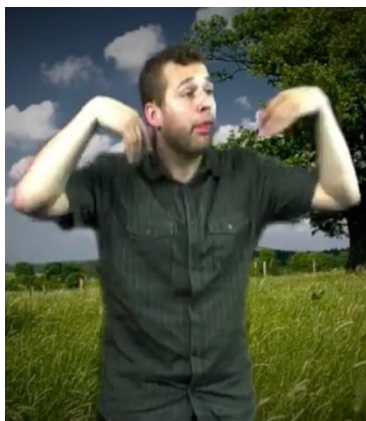
Sutton-Spence a Kaneko (2016, s. 74) vyděluje tři úrovně antropomorfismu, ve kterých antropomorfizace probíhá odlišnou mírou. Tyto úrovně jsou znatelné v obou přirozených jazycích – mluvených i znakových. Neživá, mimolidská entita může být antropomorfizována v textu postupně na všech třech úrovních – popisné, předjazykové a jazykové, tak jen například na jedné z nich (Sutton-Spence, Kaneko, 2016, s. 74).

3.3.1. Popisná úroveň

Na popisné úrovni je proces antropomorfizace minimální. V rámci znakových jazyků je antropomorfizovanému objektu, například stromu, pouze propůjčeno lidské tělo (Sutton-Spence, Kaneko, 2016, s. 74). Trup (ve „zmenšené“ podobě např. předloktí) představuje kmen, ruce větve a prsty větévky nebo listy. „Uvnitř“ ale strom stále stromem zůstává.

²⁵ V kapitole 4.2.2. tento aspekt, efekt antropomorfismu zřetelný v básni *Tree* od Paula Scotta, kdy se sazenice kradmo rozhlíží po okolí při vynořování se z půdy. Klasifikátor sazenice stromu je přiblížený k očím. Je zjevné, že obličej recitátora v tuto chvíli náleží sazenici (Sutton-Spence, Napoli, 2010, s. 454).

Na této úrovni antropomorfismu můžeme vidět antropomorfní psa jak v básni *Strom* od Sergeje Josefa Bovkuna, tak v básni *Tree* od Paula Scotta. Oba básníci psovi propůjčili své tělo, avšak pes se stále jako pes chová a také je na něj jako na psa nahlíženo. Má stále zvířecí, nikoliv lidské instinkty, např. v obou básních pes očichává strom, následně na něj močí.

Obrázek 3 – popisná úroveň, básně Strom

Obrázek 4 – popisná úroveň, básně Tree

3.3.2. Předjazyková úroveň

Na rozdíl od popisné úrovně projevuje na úrovni předjazykové antropomorfizovaný objekt základní lidské vlastnosti. Má stejné emoce, pocity jako člověk, dokonce i přemýšlí a v rámci nemanuálních prostředků je možné jeho myšlenky vnímat a chápat, do jisté míry s ním interagovat, avšak jiným způsobem objekt své myšlenky, názory, nápady nám/jiným objektům sdělit nemůže, nemá jazyk (Sutton-Spence, Kaneko, 2016, s. 75-76).

U předjazykové úrovně je již na antropomorfizovaný objekt při analýze pohlíženo jako na lidskou bytost, i když ho tak ostatní účastníci příběhu nemusí vnímat (Sutton-Spence, 2016, s. 75).

Obrázek 5 – předjazyková úroveň, básně Strom

Obrázek 6 – předjazyková úroveň, básně Tree

3.3.3. Jazyková úroveň

Ve třetí, jazykové úrovni, jak název tohoto stupně antropomorfizace napovídá, má antropomorfizovaný objekt jak lidské emoce, pocity, myšlenky, tak především jazyk. Nelidská či neživá entita/substance má stejnou míru inteligence jako člověk, a tak, stejně jako tomu je již u předjazykového stupně, je na ni tak i pohlíženo. Tato úroveň antropomorfismu, kdy antropomorf komunikuje, je pozoruhodně běžná, a to zejména v mluvených jazycích (Sutton-Spence, Kaneko, 2016, s. 76).

Díky jazyku může objekt interagovat s ostatními účastníky příběhu/básně, nebo dokonce sám příběh/báseň vyprávět. Jinými slovy, antropomorfizovaný objekt na jazykové úrovni se na vyprávění aktivně podílí (Sutton-Spence, 2016, s. 77). Z literatury mluvených jazyků nám hned vytanou na mysli bajky, kde se zvířata chovají a komunikují jako lidé.

Neslyšící básníci a vypravěči mnohdy nelidským a neživým objektům připisují atributy neslyšícího člověka, zásadní zde je bezesporu znakový jazyk, kterému obvykle nelidské entity v básni rozumí (srov. Sutton-Spence, Napoli, 2010, s. 471). Například strom může znakovat pomocí větví, které připomínají lidské ruce a prsty. Z toho ovšem vyplývá, že Neslyšící se kvůli znakovému jazyku identifikují zejména s entitami, které vlastní „ruce“, jimiž mohou znakovat. Pokud by byla antropomorfizovaná liška na úrovni jazykové, tak její tlapy budou zobrazovány tvarem ruky A (například při utírání tlapy po jídle), jakmile ale přistoupí ke komunikaci skrze znakový jazyk, toto omezení tvarem ruky A zmizí a liška je schopna plně znakovat jako lidská bytost, ale být tak tomu nemusí (Sutton-Spence, Napoli, 2010, s. 463).

4. Analýza antropomorfismu a antropomorfizace v básních znakových jazyků

V básních neslyšících autorů Sergeje Josefa Bovkuna a Paula Scotta analyzují antropomorfismus a antropomorfizaci hlavního reprezentanta básně, stromu. I přes to, že je druhá jmenovaná báseň prezentována v britském znakovém jazyce, porozumí jí jak čeští Neslyšící, tak i osoby z řad slyšících, které nikdy předtím nebyly v kontaktu se znakovým jazykem.²⁶ To platí i u básně *Strom*, u obou interpretací básní je tedy potvrzeno to, že v básních znakových jazyků je využíváno spíše vizuálně motivovaných znaků, které se mnohdy přetváří až v samotná gesta (srov. kapitola 2.3.).

Zaměříme-li se na slovo strom z pohledu jazyka českého a jeho význam, dle *Slovníku spisovného jazyka českého* je vysvětlován jako „dřevina s kmenem, která se různým způsobem větví“ (SSJČ, 1989, s. 567). Strom²⁷ je v jazykovém obraze světa vnímán jako silný, stabilní, pevný. Slovo strom konotuje svobodu a život. Pozitivní vnímání stromu dokazují například frazémy „je jako mladý strom“ (je urostlý), „roste jako strom v lese“ (roste rychle) (SSJČ, 1989, s. 567).

Lexém strom vyvolává i negativní konotace. *Slovník spisovného jazyka českého* uvádí například frazémy „jablko nepadá daleko od stromu“ (jaký rodič, takový potomek), „roste jako dříví v lese“ (je ponechán osudu, nikam nesměřuje), „jaký strom, takové ovoce“ (jaký je člověk, takové jsou jeho činy), „žádné stromy nerostou do nebe“ (vše má své meze, na každého jednou dojde) (SSJČ, 1989, s. 567).

Ve *Slovníku symbolů* je strom „symbolem znovuzrození života, který stále přemáhá smrt“ (Becker 2007, s. 276), a to zejména strom listnatý, který každoročně obměňuje své listy, znovuzrozuje se. Becker (2007, s. 277) taktéž uvádí, že strom bývá velice často antropomorfizován, v některých kulturách jsou stromy mytickými předky lidí.

Také Sutton-Spence (2016, s. 72) uvádí, že strom, respektive personifikace stromu, je v poezii ve znakovém jazyce velice oblíbená, a to jednak proto, že je nám strom důvěrně známý, roste okolo nás, našeho bydliště, jednak proto, že má strom podobná stádia života jako člověk.

²⁶ Toto tvrzení mi bylo například potvrzeno na semináři Úvod do kognitivní poetiky, jehož účastníky byli zejména studenti bohemistiky, kteří se zde setkali se znakovým jazykem poprvé.

²⁷ Etymologie českého slova *strom* je spojena s jeho orientací, vertikální pozicí. Je odvozeno od *strměti*, *strmí* do výše (SSJČ, 1989, s. 567)

Také kmen stromu je analogický k lidskému trupu, větve připomínají ruce, kterými může strom na úrovni jazykové komunikovat (srov. Sutton-Spence, Napoli, 2010, s. 467).

Sutton-Spence a Napoli (2010, s. 448) rovněž uvádí, že neslyšící umělci mají blíže k antropomorfizování entit, jež samy o sobě „nevydávají zvuky“, nemohou „mluvit samy za sebe“ skrze mluvený jazyk. Mohou pro ně být metaforou toho, že sami jsou „uvěznění“ ve slyšícím světě bez možnosti slyšet a mluvit. Díky básním a příběhům, kde je takový objekt, jako například strom, antropomorfizován, mohou Neslyšící upozorovat analogii jejich vlastní situace, životní zkušenosti. Ke komunikaci antropomorfizované entity neslyšícími tvůrci, jak jsem již uvedla, užívají znakový jazyk, z toho důvodu jsou na úrovni jazykové antropomorfizovány pouze entity, které mají končetiny či výběžky jim podobné, které jsou analogické ke končetinám lidským (Sutton-Spence, Napoli, 2010, s. 463).

4.1. Sergej Josef Bovkun: Strom

Báseň Sergeje Josefa Bovkuna vypráví příběh o životě stromu, o jeho proměnách a odrazech v životech dalších postav. V příběhu se nepatrně zrcadlí plynutí života, to například na začátku symbolizuje poklidný tok řeky, ale i stojící strom, který pozoruje dění okolo sebe. Život stromu ukončuje bouře, na jejíž následky strom umírá.

V případě této básně v českém znakovém jazyce můžeme mluvit o metaforické paralele ČLOVĚK-STROM. „Strom je vzpřímený jako člověk, strom žije, roste a umírá jako člověk, cítí jako člověk“ (Vaňková, Hynková Dingová, 2019, s. 456).

4.1.1. Přepis básně pomocí glos

Přepis pomocí glos je přepis znakového jazyka do jazyka mluveného. Glosování nemusí dávat v mluveném jazyce smysl, dokonce znak znakového jazyka nemusí mít slovní ekvivalent. Pro přepis glosami je užíváno hůlkové písmo, znaménka + oddělují jednotlivé znaky. Znaky mohou být simultánní, z toho důvodu glosa jednoho znaku může obsahovat více slov, která jsou oddělena pomlčkami (lifepprint.com, cit. 2022).

Pro přehrání originálního textu básně v českém znakovém jazyce naleznete QR kód v Příloze č. 1²⁸.

²⁸ Odkaz pro přehrání básně: <https://www.youtube.com/watch?v=TGGRLHNDRpw>

První část básně glosovala Mgr. Nad'a Hynková Dingová, Ph. D., které bych za to ráda poděkovala. Zbývající část básně jsem přepsala do glos svépomocí.

HLADINA-VODY-V-POHYBU+PLYNOUCÍ-ŘEKA+ŠPLOUCHAJÍCÍ-VLNY-
ŘEKY+HLADINA-VODY-V-POHYBU

PROPLETENÉ-VĚTVE-V-KORUNĚ-STROMU+HLADINA-VODY-V-
POHYBU+LÉTAJÍCÍ-A-ZPÍVAJÍCÍ-PTÁCI-VE-VZDUCHU+HLADINA-VODY-V-
POHYBU+PEVNÝ-A-ŠTÍHLÝ-KMEN-STROMU;VĚTVE
VYRŮSTAJÍCÍ-Z-KMENU+STROM-HLEDÍ-NA-ZPÍVAJÍCÍ-PTÁKY+STROM-
POSLOUCHÁ-ZPÍVAJÍCÍ-PTÁKY+STROM-PTÁKY-POHUPUJE-VE-
VĚTVÍCH+STROM-SLEDUJE-ODLÉTAJÍCÍ-PTÁKY

STROM-HLEDÍ-NA-PŘICHÁZEJÍCÍ-MILENCE+DÍVKA-JDE+MUŽ-JDE+OBA-JDOU-
RUKU-V-RUCE+SPOLEČNĚ-HLEDÍ-DO-KORUNY-STROMU+STROM-SE-
ZAHLEDÍ+STROM-POZORUJE-MILOVÁNÍ-PÁRU+STROM-CUDNĚ-ODHLÉDNE-OD-
MILENCŮ+STROM-SE-SETKÁ-POHLEDEM-S-MILENCI+STROM-SE-ZALÍBENÍM-
SLEDUJE-ODCHOD-MILENCŮ

STROM-ZAHLÉDNE-BĚŽÍCÍHO-PSA+BĚŽÍCÍHO-PSA-S-VLAJÍCÍMA-
UŠIMA+STROM-ZAZNAMENÁ-VÁŽNÉHO-MUŽE-DOPROVÁZEJÍCÍHO-
PSA+STROM-PROHLÉDNE-MYŠLENKY-UTRÁPENÉHO-MUŽE+MUŽ-ZATÁHNE-
VODÍTKEM-A-ZASTAVÍ-PSA+MUŽ-S-NADĚJÍ-POHLÉDNE-DO-KORUNY-
STROMU+STROM-SE-USMĚJE-NA-MUŽE+MUŽ-OBEJME-KMEN-
STROMU+STROM-K-SOBĚ-PŘITISKNE-MUŽE+MUŽ-SE-ODPOUTÁ-OD-
STROMU+MUŽ-SVĚŘÍ-SVÉ-TRÁPENÍ-STROMU+MUŽ-CHYTNE-PSA-NA-
VODITKU-A-ROZEJDE-SE+STROM-PŘISTIHNĚ-ČŮRAJÍCÍHO-PSA-NA-KMEN-
STROMU+PES-ÚLEVNĚ-SKLOPÍ-UŠI+STROM-KÁRAVĚ-POHLÉDNE-NA-PSA+PES-
S-OMLUVOU-OLÍZNE-KMEN-STROMU+STROM-SE-ZASMĚJE-LOCHTAVÉMU-
OLÍZNUTÍ

VĚTVE-KORUNY-STROMU-SE-OHÝBAJÍ-SILNÝM-VĚTREM+STROM-SE-S-
BOLESTÍ-PROLAMUJE-POD-PORYVEM-VĚTRU+STROM-CÍTÍ-BOLEST-ULOMENÉ-

VĚTVE+STROM-JE-ZRANĚNÝ+STROM-VZPOMÍNÁ-NA-NOVĚ-VYRŮSTAJÍCÍ-
VĚTVE+STROM-OŽÍVÁ-S-NOVĚ-ROSTOUCÍ-VĚTVÍ+STROM-SE
USMÍVÁ+STROM-SE-POHUPUJE²⁹

STROM-HLEDÍ-NA-PŘICHÁZEJÍCÍHO-MUŽE-S-BRÝLEMI+NESE-SI-
KNIHU+STROM-SE-NA-NĚJ-USMÍVÁ+BRÝLATÝ-MUŽ-SI-LEHNE-DO-STÍNU-
STROMU-PODŘIMUJE+OTEVŘE-KNIHU-ČTE+PODŘIMUJE+STROM-NA-NĚJ-
LASKAVĚ-SHLÍŽÍ-POHUPUJE-SE+NEBE-SE-ZATAHUJE+STROM-JEMNĚ-
STRKÁ(3x)-DO-UNAVENÉHO-BRÝLATÉHO-MUŽE+MUŽ-DRŽÍCÍ-KNIHU-SE-
OTŘÁSÁ(3x)+ROZESPALE-SE-ROZHLÍŽÍ+RYCHLE-ZAVÍRÁ-KNIHU+S-KNIHOU-V-
RUCE-SPĚCHÁ-PRYČ

STROM-OSAMÍ+BLÝSKÁ-SE-HŘMÍ+BLÝSKÁ-SE+HUSTĚ-PRŠÍ+STROMU-JE-TO-
NEPŘÍJEMNÉ+KAPKY-DEŠTĚ-HO-BIJÍ-DO-HLAVY+BLÍSKÁ-SE+BLESK-
ZASAHUJE-STROM+STROM-JE-OCHROMENÝ+VĚTEV-STROMU-PADÁ-K-
ZEMI+STROM-VZPOMÍNÁ-NA-NOVĚ-VYRŮSTAJÍCÍ-VĚTVE+VĚTVE-SE-SNAŽÍ-
VYRŮST-ALE-UMÍRAJÍ+NEDOROSTLÉ-VĚTVE-UMÍRAJÍ

PTÁCI-OKOLO-STROMU-POLETUJÍ-ZPÍVAJÍ+PTÁK-LETÍ+STROM-UMÍRÁ-MÁ-
ODVRÁCENOU-TVÁŘ+PTÁCI-POLETUJÍ-ZPÍVAJÍ+PTÁK-LETÍ+ZPÍVAJÍCÍ-PTÁCI-
ODLÉTAJÍ

STROM-JE-SKLÍČENÝ+STROM-HLEDÍ-NA-PŘICHÁZEJÍCÍ-MILENCE+DÍVKA-
JDE+MUŽ-JDE+OBA-JDOU-RUKU-V-RUCE+HLEDÍ-NA-STROM+STROM-MÁ-
ODVRÁCENOU-TVÁŘ+RUCE-MLENCŮ-SE-ROZPOJUJÍ+STROM-MÁ-
ODVRÁCENOU-TVÁŘ

PES-S-VLAJÍCÍMA-UŠIMA-BĚŽÍ-KE-STROMU+VÁŽNÝ-MUŽ-DOPROVÁZEJÍCÍ-
PSA+STROM-MÁ-ODVRÁCENOU-TVÁŘ+MUŽ-JE-SMUTNÝ+PES-SKLOPÍ-UŠI-JE-
SMUTNÝ+VÁŽNÝ-MUŽ-OTÍRÁ-SLZU-ZE-SVÉ-TVÁŘE+POMALU-PADAJÍCÍ-LIST-
ZE-STROMU+LIST-DOPADÁ-NA-ZEM+STROM-MÁ-ODVRÁCENOU-
TVÁŘ+VÁŽNÝ-MUŽ-JE-SMUTNÝ+ODCHÁZÍ

MUŽ-S-BRÝLEMI-PŘICHÁZÍ-KE-STROMU+NESE-KNIHU+HLEDÍ-KE-
STROMU+STROM-MÁ-ODVRÁCENOU-TVÁŘ+BRÝLATÝ-MUŽ-DRŽÍ-KNIHU-
ONĚMĚLÝ-HLEDÍ-NA-STROM+VYRŮSTAJÍ-VĚTVE+KORUNA-SE-POHUPUJE-VE-

²⁹ Překlad Naďa Hynková Dingová

VĚTRU+MUŽ-SI-SUNDÁVÁ-BRÝLE+SMUTNĚ-POKLÁDÁ-TVÁŘ-DO-
DLANĚ+STROM-MÁ-ODVRÁCENOU-TVÁŘ

KORUNA-STROMU-SE-POHUPUJE-VE-VĚTRU+PŘICHÁZÍ-MUŽ-SE-
SEKEROU+STROM-MÁ-ODVRÁCENOU-TVÁŘ+MUŽ-TNE-DO-STROMU-
SEKEROU+MUŽ-TNE-DO-STROMU-SEKEROU+STROM-VZPOMÍNÁ-NA-NOVĚ-
VYRŮSTAJÍCÍ-VĚTVE+MUŽ-SEKÁ-VĚTVE+STROM-VZPOMÍNÁ-NA-ZPÍVAJÍCÍ-
PTÁKY+MUŽ-SEKÁ-VĚTVE+STROM-VZPOMÍNÁ-NA-PÁR-MILUJÍCÍ-SE-V-JEHO-
STÍNU+MUŽ-SEKÁ-VĚTVE+STROM-VZPOMÍNÁ-NA-BĚŽÍCÍHO-PSA-S-
VLAJÍCÍMA-UŠIMA+MUŽ-KÁČÍ-STROM+STROM-VZPOMÍNÁ-NA-MUŽE-S-
BRÝLEMI+UMÍRÁ

4.1.2. Doslovný překlad básně

Autorkou doslovného překladu básně *Strom* jsem já, Anežka Hornychová.

Hladina řeky se hýbe, řeka plyne, vlny řeky šplouchají, hladina řeky se hýbe.

Větve v koruně stromu jsou propletené, hladina řeky se hýbe. Ptáci zpívají a létají ve vzduchu, hladina řeky se hýbe. Kmen stromu je pevný a štíhlý, z kmenu vyrůstají jeho větve. Strom hledí na zpívající ptáky, pohupuje jimi ve větvích, pozoruje je, jak odlétají.

Strom pozoruje přicházející milence, dívka i muž jdou ruku v ruce, společně hledí do koruny stromu. Ten se na ně zadívá, pozoruje jejich milování. Cudně se od nich odklání, poté se pohledy stromu a milenců střetnou. Se zalíbením sleduje odchod milenců.

Strom zahlédne běžícího psa s vlajícíma ušima. Vidí vážného muže, který psa doprovází. Proniká do mužových utrápených myšlenek, muž zatáhne za vodítko, aby pes zastavil. Muž s nadějí pohlédne do koruny stromu a strom se na muže usměje. Muž strom obejmě a strom ho k sobě přitiskne. Muž mu svěří své trápení, poté vezme vodítko a odchází od stromu pryč. Strom přistihne, jak na jeho kmen pes močí, jak úlevně sklápí uši. Strom se na psa káravě podívá, ten mu s omluvnou olízne kmen. Strom se směje, lechtá to.

Větve stromu ohýbá silný vítr, strom se pod silným větrem prolamuje. Cítí bolest, má zlomenou větev, je zraněný. Strom vzpomíná, jaké to je, když mu roste nová větev, ožívá s nově rostoucí větví, usmívá se a pohupuje se.

Strom vidí přicházet brýlatého muže, který si nese knihu. Strom se na něj usmívá a on si lehne do stínu stromu. Muž podřimuje, čte si a zase podřimuje. Strom ho laskavě pozoruje, pohupuje se. Nebe se zatahuje, strom unaveného muže budí – třikrát do něj strčí. Muž se rozespale rozhlíží, zavírá knihu a rychle spěchá pryč.

Strom je sám. Blýská se, hřmí, blýská se a hustě prší. Je to nepříjemné, kapky deště bijí do koruny stromu. Blýská se a blesk zasahuje strom. Ten je ochromený, jeho větev padá k zemi a strom vzpomíná, jaké to je, když mu roste nová větev, větve se snaží vyrůst, ale umírají. Nedorostlé větve umírají.

Okolo stromu poletují zpívající ptáci, pták letí. Strom umírá, má odvrácenou tvář. Zpívající ptáci poletují, pták letí, zpívající ptáci odlétají pryč.

Strom je sklíčený. Strom pozoruje přicházející milence, dívka i muž jdou ruku v ruce, společně koukají do koruny stromu. Strom má odvrácenou tvář. Ruce dívky i muže se pustily, strom má odvrácenou tvář.

Ke stromu běží pes s vlajícima ušima, kterého doprovází vážný muž. Strom má odvrácenou tvář. Muž je smutný i pes sklopí uši, jeho pán utírá slzu ze své tváře. Ze stromu pomalu padá list, dopadá na zem a strom má odvrácenou tvář. Smutný muž odchází.

Přichází brýlatý muž, který si nese knihu. Hledí na strom, ale ten má odvrácenou tvář. Muž drží knihu a nemá slov, hledí na strom. Nové větve vyrůstají, pohupují se ve větru. Muž si sundává brýle z nosu a smutně pokládá svou tvář do dlaně. Strom má odvrácenou tvář.

Vítr pohupuje korunou stromu. Přichází muž se sekerou a strom má odvrácenou tvář. Muž dvakrát zatne sekeru do stromu a strom vzpomíná, jaké to je, když mu roste nová větev. Muž větve stromu seká a strom vzpomíná na zpívající ptáky. Muž větve stromu seká a strom vzpomíná na pár, co se miloval v jeho stínu. Muž větve stromu seká a strom vzpomíná na psa s vlajícima ušima. Muž kácí strom a strom vzpomíná na muže s brýlemi. Strom umírá.

4.1.3. Analýza básně z hlediska antropomorfizace

V básni Strom se vyskytuje hned několik antropomorfů – například pes, ptáci nebo hlavní participant básně, na kterého se zaměřuji, strom. Antropomorfizace stromu je zvýrazněna v glosovém přepisu níže.

Strom je antropomorfizován převážně na předjazykové úrovni, to znamená, že antropomorfismus je demonstrován i na úrovni popisné (tj. básník se pouze vtělil do stromu). Strom s ostatními postavami interaguje, o antropomorfizaci na úrovni jazykové ale zřejmě nelze mluvit, a to z důvodu absence užití (znakového) jazyka.

Na začátku básně (obrázek 7) se znakující přetváří ve strom, antropomorfizace tak probíhá na úrovni popisné. Nejdříve se básníkovy ruce proměňují ve větve. Prsty se kříví a vypínají do větévek, popřípadě se přetváří v listy. Poté básník naznačí kmen, jeho tvar, ve znakovacím prostoru před sebou, avšak najednou kmen „přenáší“ na své vlastní tělo, opět naznačuje zbylé větve. Ve tváři básníka se nezračí žádná emoce, myšlenka, žádný náznak lidskosti.

PROPLETENÉ-VĚTVE-V-KORUNĚ-STROMU+HLADINA-VODY-V-POHYBU+LÉTAJÍCÍ-A-ZPÍVAJÍCÍ-PTÁCI-VE-VZDUCHU+HLADINA-VODY-V-POHYBU+PEVNÝ-A-ŠTÍHLÝ-KMEN-STROMU;VĚTVE VYRŮSTAJÍCÍ-Z-KMENU+STROM-HLEDÍ-NA-ZPÍVAJÍCÍ-PTÁKY+STROM-POSLOUCHÁ-ZPÍVAJÍCÍ-PTÁKY+STROM-PTÁKY-POHUPUJE-VE-VĚTVÍCH+STROM-SLEDUJE-ODLÉTAJÍCÍ-PTÁKY

Obrázek 7 – popisná úroveň antropomorfismu

Představa, že strom je pouhým stromem, se mění, a to hned poté, co nad jeho korunou začnou prozpěvovat ptáci a strom je se zalíbením pozoruje. Ptáci mu důvěřivě sednou na jednu z větví – na paži znakujícího. Ve tváři stromu se rázem zrcadlí štěstí

a potěšení, jak je i vidět na obrázku 8. Tato fáze básně se tedy již odehrává na další úrovni, na stupni předjazykovém – strom cítí radost, která je reflektována v nemanuálních komponentech znaků, v mimice.

PROPLETENÉ-VĚTVE-V-KORUNĚ-STROMU+HLADINA-VODY-V-POHYBU+LÉTAJÍCÍ-A-ZPÍVAJÍCÍ-PTÁCI-VE-VZDUCHU+HLADINA-VODY-V-POHYBU+PEVNÝ-A-ŠTÍHLÝ-KMEN-STROMU;VĚTVE VYRŮSTAJÍCÍ-Z-KMENU+**STROM-HLEDÍ-NA-ZPÍVAJÍCÍ-PTÁKY+STROM-POSLOUCHÁ-ZPÍVAJÍCÍ-PTÁKY+STROM-PTÁKY-POHUPUJE-VE-VĚTVÍCH+STROM-SLEDUJE-ODLÉTAJÍCÍ-PTÁKY**

Obrázek 8 – předjazyková úroveň antropomorfismu

Antropomorfizace stromu na předjazykové úrovni probíhá i nadále. Ptáci odlétají pryč, strom je svým pohledem doprovází.

V další strofě ho ale vyruší přicházející milenecký pár, který ve stínu stromu nalézá soukromí pro milování. Strom na ně zvědavě hledí, když si uvědomí, co se pod jeho korunou odehrává, lehce znechuceně nebo spíše stydlivě odvrátí tvář. Po aktu dvou milenců se ale strom přeci jen otočí a jeho pohled s pohledy milenců se střetne. O tomto kontaktu ovšem ví pouze strom, milenci jeho oči nevidí a ani netuší, že leží pod rostlinou, jež něco cítí a vnímá.

STROM-HLEDÍ-NA-PŘICHÁZEJÍCÍ-MILENCE+DÍVKA-JDE+MUŽ-JDE+OBA-JDOU-RUKU-V-RUCE+SPOLEČNĚ-HLEDÍ-DO-KORUNY-STROMU+STROM-SE-ZAHLEDÍ+STROM-POZORUJE-MILOVÁNÍ-PÁRU+STROM-CUDNĚ-ODHLÉDNE-OD-MILENCŮ+STROM-SE-SETKÁ-POHLEDEM-S-MILENCI+STROM-SE-ZALÍBENÍM-SLEDUJE-ODCHOD-MILENCŮ

Po odchodu milenců ke stromu přichází ztrápený člověk se psem. Muž sice stromu svěří své obavy a strasti, avšak strom přímo nereaguje, neutěší ho. V následující básnické scéně

bychom sice mohli uvažovat i o úrovni jazykové, i přes to, že strom komunikuje neverbálně, nikoliv prostřednictvím jazyka. Poté, co se muž podělí o své trápení se stromem, jeho pes se na strom vymočí. Ten na něj káravě pohlédne, zvíře následně omluvně olízne jeho kmen, strom mu na to odpoví smíchem (obrázek 9). Mezi těmito dvěma antropomorfizovanými objekty tedy probíhá interakce. Komunikují spolu sice bez jazyka, avšak strom i pes si navzájem porozumí a promlouvají mezi sebou skrze pohledy a dotyky. Strom jakožto mravokárce, pes s pohledem stydlivým se omlouvá zašimráním. Nabízí se otázka, zda je strom v tuto chvíli antropomorfizován na předjazykové, nebo již na jazykové úrovni. Sutton-Spence (2010, s.470) inklinuje k názoru, že aby antropomorf byl konceptualizován na úrovni jazykové, je potřeba, aby komunikoval znakovým jazykem.

STROM-ZAHLÉDNE-BĚŽÍCÍHO-PSA+BĚŽÍCÍHO-PSA-S-VLAJÍCÍMA-UŠIMA+STROM-ZAZNAMENÁ-VÁŽNÉHO-MUŽE-DOPROVÁZEJÍCÍHO-PSA+STROM-PROHLÉDNE-MYŠLENKY-UTRÁPENÉHO-MUŽE+MUŽ-ZATÁHNE-VODÍTKEM-A-ZASTAVÍ-PSA+MUŽ-S-NADĚJÍ-POHLÉDNE-DO-KORUNY-STROMU+STROM-SE-USMĚJE-NA-MUŽE+MUŽ-OBEJME-KMEN-STROMU+STROM-K-SOBĚ-PŘITISKNE-MUŽE+MUŽ-SE-ODPOUTÁ-OD-STROMU+MUŽ-SVĚŘÍ-SVÉ-TRÁPENÍ-STROMU+MUŽ-CHYTNE-PSA-NA-VODITKU-A-ROZEJDE-SE+STROM-PŘISTIHNĚ-ČŮRAJÍCÍHO-PSA-NA-KMEN-STROMU+PES-ÚLEVNĚ-SKLOPÍ-UŠI+STROM-KÁRAVĚ-POHLÉDNE-NA-PSA+PES-S-OMLUVOU-OLÍZNE-KMEN-STROMU+STROM-SE-ZASMĚJE-LOCHTAVÉMU-OLÍZNUTÍ

Obrázek 9 – předjazyková úroveň antropomorfismu

Klidnost a plynulost básně přeruší bouře, jež hlavní postavu zraní – zlomí stromu větev. V tu chvíli strom vzpomíná na veselé chvíle, na okamžiky, kdy mu rostly nové větve. Touto vzpomínkou se rytmus básně opět zklidňuje, i když ne na dlouho.

VĚTVE-KORUNY-STROMU-SE-OHÝBAJÍ-SILNÝM-VĚTREM+**STROM-SE-S-BOLESTÍ-
PROLAMUJE-POD-PORYVEM-VĚTRU+STROM-CÍTÍ-BOLEST-ULOMENÉ-VĚTVE+STROM-JE-
ZRANĚNÝ+STROM-VZPOMÍNÁ-NA-NOVĚ-VYRŮSTAJÍCÍ-VĚTVE+STROM-OŽÍVÁ-S-NOVĚ-
ROSTOUCÍ-VĚTVÍ+STROM-SE-USMÍVÁ+STROM-SE-POHUPUJE**

Bouře přichází znovu. Pod stromem spí brýlatý muž s knihou, kterého strom s obavami ze zvedajícího větru budí.

**STROM-HLEDÍ-NA-PŘICHÁZEJÍCÍHO-MUŽE-S-BRÝLEMI+NESE-SI-KNIHU+STROM-SE-NA-NĚJ-
USMÍVÁ+BRÝLATÝ-MUŽ-SI-LEHNE-DO-STÍNU-STROMU-PODŘIMUJE+OTEVŘE-KNIHU-
ČTE+PODŘIMUJE+STROM-NA-NĚJ-LASKAVĚ-SHLÍŽÍ-POHUPUJE-SE+NEBE-SE-
ZATAHUJE+STROM-JEMNĚ-STRKÁ(3x)-DO-UNAVENÉHO-BRÝLATÉHO-MUŽE+MUŽ-DRŽÍCÍ-
KNIHU-SE-OTŘÁSÁ(3x)+ROZESPALE-SE-ROZHLÍŽÍ+RYCHLE-ZAVÍRÁ-KNIHU+S-KNIHOU-V-
RUCE-SPĚCHÁ-PRYČ**

Blesk opět zasahuje strom, jeho větev padá k zemi a on opět vzpomíná na chvíle, kdy mu rostly větve nové. Tentokrát stromu ale nová větev neroste. Začíná chřadnout a antropomorfismus se pomalu vytrácí. Strom přestává projevovat své pocity a emoce, již nehledí zpřímá, ale jeho tvář je odvrácená – strom je zraněný. Z úrovně předjazykové se dostáváme na úroveň popisnou, jež byla zjevná na začátku básně.

**STROM-OSAMÍ+BLÝSKÁ-SE-HŘMÍ+BLÝSKÁ-SE+HUSTĚ-PRŠÍ+STROMU-JE-TO-
NEPŘÍJEMNÉ+KAPKY-DEŠTĚ-HO-BIJÍ-DO-HLAVY+BLÍSKÁ-SE+BLESK-ZASAHUJE-
STROM+STROM-JE-OCHROMENÝ+VĚTEV-STROMU-PADÁ-K-ZEMI+STROM-VZPOMÍNÁ-NA-
NOVĚ-VYRŮSTAJÍCÍ-VĚTVE+VĚTVE-SE-SNAŽÍ-VYRŮST-ALE-UMÍRAJÍ+NEDOROSTLÉ-VĚTVE-
UMÍRAJÍ**

V závěru básně se přeci ještě dostáváme na úroveň předjazykovou. Ke stromu přichází muž se sekerou, chystá se strom pokácet. Po zatnutí ostří do kmene strom, i když na pokraji sil, si promítá všechny šťastné vzpomínky se všemi, jež mu věnovali čas, lásku nebo i objetí, až v něm nakonec život vyhasne.

**PTÁCI-OKOLO-STROMU-POLETUJÍ-ZPÍVAJÍ+PTÁK-LETÍ+STROM-UMÍRÁ-MÁ-ODVRÁCENOU-
TVÁŘ+PTÁCI-POLETUJÍ-ZPÍVAJÍ+PTÁK-LETÍ+ZPÍVAJÍCÍ-PTÁCI-ODLÉTAJÍ**

**STROM-JE-SKLÍČENÝ+STROM-HLEDÍ-NA-PŘICHÁZEJÍCÍ-MILENCE+DÍVKA-JDE+MUŽ-
JDE+OBA-JDOU-RUKU-V-RUCE+HLEDÍ-NA-STROM+STROM-MÁ-ODVRÁCENOU-TVÁŘ+RUCE-
MLENCŮ-SE-ROZPOJUJÍ+STROM-MÁ-ODVRÁCENOU-TVÁŘ**

**PES-S-VLAJÍCÍMA-UŠIMA-BĚŽÍ-KE-STROMU+VÁŽNÝ-MUŽ-DOPROVÁZEJÍCÍ-PSA+STROM-MÁ-
ODVRÁCENOU-TVÁŘ+MUŽ-JE-SMUTNÝ+PES-SKLOPÍ-UŠI-JE-SMUTNÝ+VÁŽNÝ-MUŽ-OTÍRÁ-
SLZU-ZE-SVÉ-TVÁŘE+POMALU-PADAJÍCÍ-LIST-ZE-STROMU+LIST-DOPADÁ-NA-ZEM+STROM-
MÁ-ODVRÁCENOU-TVÁŘ+VÁŽNÝ-MUŽ-JE-SMUTNÝ+ODCHÁZÍ**

**MUŽ-S-BRÝLEMI-PŘICHÁZÍ-KE-STROMU+NESE-KNIHU+HLEDÍ-KE-STROMU+STROM-MÁ-
ODVRÁCENOU-TVÁŘ+BRÝLATÝ-MUŽ-DRŽÍ-KNIHU-ONĚMĚLÝ-HLEDÍ-NA-STROM+VYRŮSTAJÍ-
VĚTVE+KORUNA-SE-POHUPUJE-VE-VĚTRU+MUŽ-SI-SUNDÁVÁ-BRÝLE+SMUTNĚ-POKLÁDÁ-
TVÁŘ-DO-DLANĚ+STROM-MÁ-ODVRÁCENOU-TVÁŘ**

**KORUNA-STROMU-SE-POHUPUJE-VE-VĚTRU+PŘICHÁZÍ-MUŽ-SE-SEKEROU+STROM-MÁ-
ODVRÁCENOU-TVÁŘ+MUŽ-TNE-DO-STROMU-SEKEROU+MUŽ-TNE-DO-STROMU-
SEKEROU+STROM-VZPOMÍNÁ-NA-NOVĚ-VYRŮSTAJÍCÍ-VĚTVE+MUŽ-SEKÁ-VĚTVE+STROM-
VZPOMÍNÁ-NA-ZPÍVAJÍCÍ-PTÁKY+MUŽ-SEKÁ-VĚTVE+STROM-VZPOMÍNÁ-NA-PÁR-MILUJÍCÍ-
SE-V-JEHO-STÍNU+MUŽ-SEKÁ-VĚTVE+STROM-VZPOMÍNÁ-NA-BĚŽÍCÍHO-PSA-S-VLAJÍCÍMA-
UŠIMA+MUŽ-KÁCÍ-STROM+STROM-VZPOMÍNÁ-NA-MUŽE-S-BRÝLEMI+UMÍRÁ**

Zdá se, že v básni převládá antropomorfizace na úrovni předjazykové. Antropomorfizace stromu na úrovni jazykové v této básni probíhá také, i když minimálně. Hranice mezi jednotlivými stupni jsou neostré, různě se prolínají, a tak nelze antropomorfismus zařadit pouze do jedné z úrovní. Pokud se vrátím k výkladu jazykové úrovně dle Sutton-Spence (2010, s. 470), antropomorfizace stromu úrovně jazykové nikdy nedosáhla. Nejedná se však v interakci pes-strom o komunikaci, a tedy o antropomorfizaci stromu (i psa) na úrovni jazykové?

4.2. Paul Scott: Tree

Báseň Paula Scotta taktéž vypráví příběh o životě stromu s tím rozdílem, že zaznamenává celý jeho život od narození až po smrt, která je zapříčiněná pokácením.

4.2.1. Přepis básně pomocí glos

Stejně jako báseň od Sergeje Josefa Bovkuna je i tato přepsána do českého jazyka pomocí glos. Autorkou glosování jsem já, Anežka Hornychová.

Pro přehrání originálního textu básně v českém znakovém jazyce naleznete QR kód v Příloze č. 2³⁰.

ČLOVĚK-PŘÍCHÁZÍ+OBHLÍŽÍ-PŮDU+ČLOVĚK-ODCHÁZÍ (VLEVO)

ZÁPAD-SLUNCE+VÝCHOD-SLUNCE+ ZÁPAD-SLUNCE+VÝCHOD-SLUNCE+
ZÁPAD-SLUNCE+VÝCHOD-SLUNCE

ČLOVĚK-PŘÍCHÁZÍ+LOPATOU-KOPE-DÍRU+SEMÍNKO-ZASAZUJE+HLÍNU-
UDUSÁ+ODCHÁZÍ (VLEVO)-PRO-KONEV+ZÁLEVÁ-ZASAZENÉ-
SEMÍNKO+ČLOVĚK-ODCHÁZÍ (VLEVO)

ZÁPAD-SLUNCE+VÝCHOD-SLUNCE+ ZÁPAD-SLUNCE+VÝCHOD-SLUNCE+
ZÁPAD-SLUNCE+VÝCHOD-SLUNCE

ČLOVĚK-PŘÍCHÁZÍ+KONTROLUJE-ZEMI+SEMÍNKO-NEROSTE+ČLOVĚK-
ODCHÁZÍ (VLEVO)+VÝHONEK-ZAČÍNÁ-RŮST+ROZHLÍŽÍ SE+POSTUPNĚ ROSTE-
VYROSTE-STROM+ČLOVĚK-PŘÍCHÁZÍ+V-ÚŽASU-STOJÍ+PROHLÍŽÍ SI-
STROM+ČLOVĚK-ODCHÁZÍ (VLEVO)

ZÁPAD-SLUNCE+VÝCHOD-SLUNCE+ ZÁPAD-SLUNCE+VÝCHOD-SLUNCE+
ZÁPAD-SLUNCE+VÝCHOD-SLUNCE

KOČKA-PŘÍCHÁZÍ+MŇOUKÁ+VYSKOČÍ-NA-STROM+ČLOVĚK-PŘÍCHÁZÍ+CHCE-
ODEJÍT+NAJEDNOU-SLYŠÍ-MŇOUKÁNÍ+ROZHLÍŽÍ-SE-SLYŠÍ-MŇOUKÁNÍ-
ROZHLÍŽÍ-SE+NALEZNE-KOČKU-NA-STROMĚ+ČLOVĚK-ODCHÁZÍ
(VLEVO)+ČLOVĚK-PŘÍCHÁZÍ-NESE-ŽEBŘÍK+LEZE-NA-STROM-BERE-KOČKU-
DO-NÁRUČE-HLADÍ-JI

³⁰ Odkaz pro přehrání básně: <https://www.youtube.com/watch?v=Lf92PlzMAXo>

ZÁPAD-SLUNCE+VÝCHOD-SLUNCE+ ZÁPAD-SLUNCE+VÝCHOD-SLUNCE+
ZÁPAD-SLUNCE+VÝCHOD-SLUNCE

PES-PŘICHÁZÍ-KE-STROMU+MOČÍ-NA-STROM+PES-ODCHÁZÍ (VPRAVO)

ZÁPAD-SLUNCE+VÝCHOD-SLUNCE+ ZÁPAD-SLUNCE+VÝCHOD-SLUNCE+
ZÁPAD-SLUNCE+VÝCHOD-SLUNCE

NEVIDOMÝ-ČLOVĚK-PŘICHÁZÍ+NARÁŽÍ-DO-STROMU-OHMATÁVÁ-
STROM+COUVE+NARÁŽÍ-DO-STROMU+OBCHÁZÍ-STROM+NEVIDOMÝ-ČLOVĚK-
ODCHÁZÍ (VPRAVO)

ZÁPAD-SLUNCE+VÝCHOD-SLUNCE+ ZÁPAD-SLUNCE+VÝCHOD-SLUNCE+
ZÁPAD-SLUNCE+VÝCHOD-SLUNCE

ČLOVĚK-PŘICHÁZÍ+STROM-SE BOJÍ-KŘIČÍ+ČLOVĚK-POPLÁCÁ-KMEN-
STROMU+ROZHODNUTÝ-ČLOVĚK-ODCHÁZÍ (VLEVO)+STROM-KŘIČÍ+ČLOVĚK
(LIVE SPACE)-NESE-SEKERU+ČLOVĚK (SMALL SPACE)-PŘICHÁZÍ+ČLOVĚK
(LIVE SPACE)-NAPŘAHUJE-SEKERU-ZATÍNÁ-SEKERU-DO-STROMU+STROM-
KŘIČÍ-BOLESTÍ (3x)+PADÁ-K-ZEMI-UMÍRÁ+ČLOVĚK-TÁHNE-KMEN (VLEVO)

ZÁPAD-SLUNCE+VÝCHOD-SLUNCE+ ZÁPAD-SLUNCE+VÝCHOD-SLUNCE+
ZÁPAD-SLUNCE+VÝCHOD-SLUNCE

VÝHONEK-ZAČÍNÁ-RŮST+ROZHLÍŽÍ SE+POSTUPNĚ-ROSTE-VYROSTE-STROM³¹

³¹ Přeložila Anežka Hornychová

4.2.2. Doslovný překlad básně

Báseň jsem doslovně přeložila já, Anežka Hornychová.

Přichází člověk, obhlíží půdu, a zase odchází.

Slunce zapadá, vychází, zapadá, vychází, zapadá a vychází.

Přichází člověk s lopatou a kope díru. Zasaduje semeno, zahrabuje ho do hlíny a odchází pro konev, aby semeno zalil. Odchází.

Slunce zapadá, vychází, zapadá, vychází, zapadá a vychází.

Přichází člověk zkontrolovat zasazené semeno. To neroste. Člověk odchází. Semeno začíná růst, je z něho výhonek. Rozhlíží se a roste a roste, až vyroste ve strom. Člověk přichází a v úžasu si prohlíží strom. Odchází.

Slunce zapadá, vychází, zapadá, vychází, zapadá a vychází.

Přichází kočka, mňouká a vyskočí na strom. Přichází i člověk, chce odejít, ale slyší mňoukání kočky. Rozhlíží se, hledá, odkud mňoukání jde. Vidí kočku na stromě. Odchází. Přichází s žebříkem, leze na strom a bere kočku do náruče, hladí ji.

Slunce zapadá, vychází, zapadá, vychází, zapadá a vychází.

Přichází pes, močí na strom. Odchází.

Slunce zapadá, vychází, zapadá, vychází, zapadá a vychází.

Přichází slepec a naráží do stromu – ohmatává ho, couvne a naráží do něj znovu. Obejde strom. Odchází.

Slunce zapadá, vychází, zapadá, vychází, zapadá a vychází.

Přichází člověk, strom cítí strach, křičí. Člověk ho poplácá po kmeni, je rozhodnutý. Člověk odchází a strom křičí. Člověk si na rameni nese sekeru, přichází. Napřahuje sekeru a zatínají ji do kmene. Strom třikrát vykřikne bolestí, padá k zemi – umírá. Člověk chytne poražený strom a táhne ho pryč.

Slunce zapadá, vychází, zapadá, vychází, zapadá a vychází.

Semínko začíná růst, je z něho výhonek. Rozhlíží se a roste a roste, až vyroste ve strom.

4.2.3. Analýza básně z hlediska antropomorfizace

V *Tree* se oproti předchozí analyzované básni antropomorfismus vyskytuje spíše sporadicky. Báseň se odehrává před tělem ve znakovacím prostoru, ale také v obličejí básníka, který na adresáta může působit jako loutkář. Básník využívá obličej k vyjádření emocí, zatímco artikulátory prostřednictvím klasifikátorů představují samotnou entitu, tedy strom.

Ve znakovacím prostoru je pravá ruka používána jako klasifikátor představující jak člověka, vztyčený ukazováček – tvar ruky D, tak strom, předloktí jako kmen, rozepjatá dlaň (tvar ruky 5) jako koruna stromu, nebo například slunce, které je zobrazeno tvarem ruky B. Levá ruka umístěna horizontálně představuje půdu. Mimika určuje pocity a emoce postav.

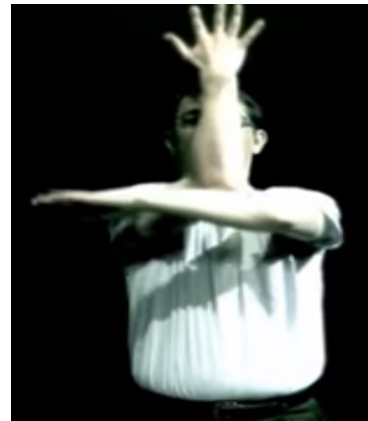
Manuální a nemanuální složky básně od sebe nelze oddělit, dokonce je to nemožné. Pokud by se tak stalo, proces by nemohl překročit na úroveň předjazykovou. Díky mimice jsou nejen strom, ale i ostatní aktéři v průběhu básně konceptualizováni na různých úrovních antropomorfismu. Strom je antropomorfizován na úrovni popisné a předjazykové. V konečné fázi, kdy strom prosí, aby ho člověk nestínal, křičí strachy a vyslovuje anglické *no*, by se snad mohlo jednat o antropomorfismus na úrovni jazykové. Sutton-Spence (2010, s. 470) upozorňuje, že postavy v básních Neslyšících komunikují výhradně vizuálně, a to znakovým jazykem.

V počátku básně se antropomorfismus nevyskytuje. Antropomorfizace je patrná až v té fázi básně, kdy člověk zasadí do půdy semeno stromu. Strom, v počáteční fázi životního cyklu zobrazen tvarem ruky D (pravá ruka), se rodí ze země. Levá ruka představuje půdu. V této fázi bychom spíše inklinovali k antropomorfizaci na úrovni popisné, nesmíme ale zapomenout, že báseň není tvořena pouze v prostoru před tělem básníka, ale důležitou složkou je i básníkova tvář a informace v ní se zrcadlí. Před samotnou transformací do vzrostlého stromu se sazenice kradmo rozhlíží po okolí při vynořování se z půdy. Pro pochopení toho, že oči znakovacího jsou oči stromu, je klasifikátor představující entitu stromu k očím přiblížen (Sutton-Spence, Napoli, 2010, s. 454).

ČLOVĚK-PŘICHÁZÍ+KONTROLUJE-ZEMI+SEMÍNKO-NEROSTE+ČLOVĚK-ODCHÁZÍ
(VLEVO)+VÝHONEK-ZAČÍNÁ-RŮST+ROZHLÍŽÍ SE+POSTUPNĚ ROSTE-VYROSTE-
STROM+ČLOVĚK-PŘICHÁZÍ+V-ÚŽASU-STOJÍ+PROHLÍŽÍ SI-STROM+ČLOVĚK-ODCHÁZÍ (VLEVO)

Obrázek 10 – předjazyková úroveň antropomorfismu

Obrázek 11 – popisná úroveň antropomorfismu

V druhé polovině básně, která je dynamičtější, je strom člověkem pokácen. Strom predikuje svůj konec, své emoce – strach, frustraci projevuje svými ústy. Zděšeně křiví ústa, když vidí, jak se sekera přibližuje, křičí bolestí, když se sekera zařezává hluboko do jeho kmene. Jak už jsem předeslala, strom, i přestože křičí a vyslovuje anglické *no*, dle Sutton-Spence (2010, s. 470) nemluví, a to z důvodu analogie s Neslyšícími a jejich znakovým jazykem, vizuální komunikací. I přes to se domnívám, že s jistotou to nelze tak explicitně říci. Neslyšící lidé nemusí výhradně komunikovat pouze znakovým jazykem. Můžeme na neverbální komunikaci nahlížet podobným způsobem jako na komunikaci verbální?

ČLOVĚK-PŘICHÁZÍ+**STROM-SE BOJÍ-KŘIČÍ**+ČLOVĚK-POPLÁCÁ-KMEN-
STROMU+ROZHODNUTÝ-ČLOVĚK-ODCHÁZÍ (VLEVO)+**STROM-KŘIČÍ**+ČLOVĚK (LIVE SPACE)-
NESE-SEKERU+ČLOVĚK (SMALL SPACE)-PŘICHÁZÍ+ČLOVĚK (LIVE SPACE)-NAPŘAHUJE-
SEKERU-ZATÍNÁ-SEKERU-DO-STROMU+**STROM-KŘIČÍ-BOLESTÍ (3x)**+PADÁ-K-ZEMI-
UMÍRÁ+ČLOVĚK-TÁHNE-KMEN (VLEVO)

Obrázek 12 – předjazyková úroveň antropomorfismu

V závěru básně je antropomorfizace totožná s procesem, který probíhá na počátku.

VÝHONEK-ZAČÍNÁ-RŮST+ROZHLÍŽÍ SE+POSTUPNĚ-ROSTE-VYROSTE-STROM

4.3. Srovnání básní *Strom* a *Tree*

Pokud bychom srovnali obě analyzované básně, našli bychom několik podobností, ale i rozdílů, jak ve výskytu analyzovaného antropomorfismu, tak i ve strukturách básní obecně.

Básně nemají pouze stejný název, spojuje je i podobný příběh, který je do jisté míry analogický s příběhy ostatních žijících entit, tedy i lidských. Tedy v tomto případě, jak jsem již zmínila při analýze básně *Strom*, je zřetelná metaforická paralela ČLOVĚK-STROM, a to v různé míře. V básni *Strom* je zjevné propůjčení těla, antropomorfismus stromu prostupuje celou básní. V básni *Tree* antropomorfismus není tak zřetelný, člověk se do stromu vtěluje zejména v závěru básně, na druhou stranu je zde zřetelná analogie ke koloběhu (lidského) života (srov. Vaňková, Hynková Dingová, 2019, s. 456).

Život lidských i mimolidských, a přesto živých entit počíná impulsem, narozením, vyrašením ze zeminy a končí smrtí, zánikem. V úvodu Bovkunovy básně je strom sice již vzrostlý na rozdíl od stromu v básni *Tree*, která mapuje celý život, ale obě básně sdílí (opět až na výjimku znovunarození v básni *Tree*) stejný konec, kdy strom umírá.

Kromě obdobného příběhu, a tedy i metaforické paralely, oběma básněmi do jisté míry rezonuje číslo tři. Symbolika prvočísla tři je vysvětlována jako základní číslo mužského

principu. V pohádkách je číslo tři spojováno se zkouškami a hádankami, které je nutné podstoupit a vyřešit (Becker, 2007, s. 304).

Princip čísla tři ve větší míře dodržuje báseň *Tree* Paula Scotta. Slunce vždy třikrát zapadne a znovu vysvitne, člověk třikrát zaryje rýč do země, třikrát přijde a poté odejde ze scény, k němu se přidávají další tři postavy – kočka, pes a slepec. Před smrtí strom třikrát vykřikne, na konci básně třikrát zaprší, než se zrodí strom nový. Tímto vysvětlením se také nabízí další odpověď. Člověk třikrát zkouší svou trpělivost, než strom vyrostе, strom se setkává se třemi odlišnými postavami, všem jakýmsi způsobem pomůže, i když pro slepce je nejprve zjevnou překážkou, kterou musí překonat (srov. Becker, 2007, s. 304).

Stejně jako ve Scottově básni, tak i v té Bovkunově jako hlavní postava figuruje strom, u něhož se střídají tři odlišné postavy, pokud u Bovkunova Stromu s mileneckým párem počítáme jako s „jednou postavou“, jedním navštívením stromu. Kdybychom na prvočíslo tři nazírali jako na číslo mužského principu, je zjevné, že v obou básních je „mužské pohlaví“ v převaze.

Na druhé straně strom je chápán jako symbol ženský, mateřský, který poskytuje stín a v něm ochranu (Becker, 2007, s. 277), také je posvátným místem (Becker, 2007, s. 279). V tomto případě strom chrání pár milenců před očima případných kolemjdoucích a spícího muže před nastávající bouřkou v Bovkunově básni.

Básně také sdílí identický antropocentrický pohled, který vykládá Pajdzińska (2007) v kontextu opozice vlastní-cizí. V obou případech, byť je hlavní postavou básní bezesporu strom, veškeré události týkající se nelidských entit ovládá člověk. Ať už se jedná v básni *Strom* o to, že člověk zatáhl za vodítka psa, nebo o záchranu kočky ze stromu v básni *Tree*. Ve Scottově básni člověk mimo jiné ukončí život stromu jeho setnutím³². Osud obou stromů je tedy v lidských rukách, člověk je nadřazený ostatním nelidským entitám (srov. Pajdzińska, 2007).

Antropomorfizovaný strom se sice brání úmyslům člověka, avšak antropomorfizace je v obou básních patrná na předjazykové úrovni. I přesto, že v básni *Tree* člověk nereaguje na námitky stromu před jeho pokácením, a také přes výklad Sutton-Spence (2010, s. 470) kladu otázku, zda je podmínkou pro antropomorfizaci na úrovni jazykové v poezii Neslyšících užití pouze znakového jazyka.

³² V tomto případě lze uvažovat o stromu jako o stromu listnatém, na konci básně se strom znovuzrodí (srov. Becker, 2007, s. 276).

Kromě vzájemných analogií v básních nalezneme i vzájemné odchylky. Rozdíl vidím například v dynamice básní. Báseň v českém znakovém jazyce se zdá být rytmičtější, svižnější, i přesto, že je delší než báseň druhá. Klidnost básně *Strom* je totiž znenadání roztříštěna bouří – celkem dvakrát, báseň má spád. Na druhé straně v básni v britském znakovém jazyce si neslyšící básník více pohrává s opakováním v kontextu zapadajícího a vycházejícího slunce, tedy v rámci plynutí času.

Dalším, a to podstatným rozdílem je samotná interpretace básně. Laicky řečeno, báseň *Strom* je interpretována jednoduše, na recipienta působí více jako vyprávění, storytelling, a to z důvodu propůjčení básníkovy těla. Na druhé stranu v básni *Tree* znakující pracuje zejména s klasifikátory spolu s nemanuální složkou jazyka, díky jejich souhře antropomorfizace probíhá i na úrovni předjazykové, nikoliv pouze na úrovni popisné a celkově báseň působí jako film složený z několika záběrů (srov. 4.2.2.).

Závěr

Hlavním záměrem této bakalářské práce bylo zamyslet se nad antropomorfismem a antropomorfizací v básních českého a britského znakového jazyka (kapitola 4) na základě shrnutých poznatků odborné literatury zabývající se poezií, kognitivní lingvistikou a lingvistikou znakových jazyků.

Uvedení do problematiky tématu bakalářské práce představuje první a druhá kapitola. V první kapitole byl shrnut stručný výklad o poezii jak mluvených, tak znakových jazyků. Druhá kapitola představovala uvedení do kognitivní lingvistiky a kognitivní poetiky, konkrétněji pojednávala o ikoničnosti a konceptuální metafoře a jejích typech v mluvených i znakových jazycích.

Teoretický základ týkající se antropomorfismu (tj. jev) a antropomorfizace (tj. proces) představuje částečně kapitola 2 (zejména 2.4) a zejména kapitola 3, kde je komplexněji vyložen vztah antropocentrismu a antropomorfismu jak v umělecké sféře, tak částečně i ve sféře každodenní komunikace.

V kapitole 4 byl analyzován antropomorfismus a antropomorfizace v básni *Strom* českého neslyšícího básníka Sergeje Josefa Bovkuna a v básni *Tree* britského neslyšícího básníka Paula Scotta. Analýza byla v obou případech zaměřena na konkrétní entity (antropomorfizaci stromu), probíhala v kognitivně lingvistickém kontextu s oporou o studii *Analysing sign language literature* od Rachel Sutton-Spence (2005). Příslušný umělecký text byl přepsán pomocí glos, tj. doslovného neliterárního překladu. Básně byly analyzovány také na základě originálního textu ve znakovém jazyce. U obou případů básní byly zjištěny další antropomorfizované objekty, a to v podobě zvířat – kočka, pes a ptáci.

Na základě poznatků o ontologické metafoře, o antropomorfismu a o povaze znakových jazyků bylo předpokládáno, že antropomorfizace v básních poezie Neslyšících nebude probíhat pouze na jedné z úrovní antropomorfismu a bude se vyskytovat přirozeně.

Výsledky této bakalářské práce potvrzují, že v básních v českém i britském znakovém jazyce vzniká antropomorfismus a antropomorfizace od úrovně popisné po úroveň předjazykovou, úroveň jazyková nebyla explicitně projevena.

Nepostradatelnou roli v antropomorfizaci ve znakových jazycích hraje mimika, která je nedílnou součástí komunikace ve znakovém jazyce vůbec. Použití mimiky je rozhodující

zejména v básni *Tree* od Paula Scotta, a to z důvodu stylu přednesu básně pomocí klasifikátorů, básník není zcela vtělen do antropomorfizované entity. V básni *Strom* hraje mimika stejně důležitou roli jako v básni *Tree*, avšak v případě této básně je strom konceptualizován jako celek, do procesu antropomorfizace je zahrnuto celé básníkové tělo, báseň není rozdělena do dvou scén jako je tomu v básni Paula Scotta.

I přesto, že byl výzkum proveden jen na dvou básních neslyšících autorů, lze předpokládat, že vzhledem k ikonické povaze znakových jazyků se antropomorfismus v literární komunikaci (a dovolím si tvrdit, že i v komunikaci běžné) znakových jazyků vyskytuje zcela zákonitě. Práce mimo jiné ukázala, že existují minimálně dva způsoby, jak může neslyšící básník antropomorfizovat – propůjčit entitě své tělo a entitou se tak stát, anebo antropomorfizovat prostřednictvím klasifikátorů a mimiky.

Použitá literatura

BAHAN, Ben. *Signing the Body Poetic: Essays on American Sign Language Literature*. 2006, s. 21-50. [cit. 2022-01-18] Dostupné z: <https://content.ucpress.edu/pages/9424/9424.ch01.pdf>.

BECKER, Udo. *Slovník symbolů*. Praha: Portál, 2007.

CULLER, Jonathan. *Krátký úvod do literární teorie*. Brno: Host, 2002.

FIDLER, Masako. Ikonicitá. In: KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017 [cit. 2022-02-24]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/IKONICITA>

FREEMAN, Margaret H.: *Poetic Iconicity*. 2009. Dostupné z: <http://ssrn.com/abstract=1399120>

HÁJKOVÁ, Zuzana: *Poezie v českém znakovém jazyce*. Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova, 2009.

HLADKÁ, Zdeňka a Iva NEBESKÁ. Motivace. In: KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017 [cit. 2022-03-13]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/MOTIVACE>

HOFFMANNOVÁ, Jana, Jiří HOMOLÁČ, Eliška CHVALOVSKÁ, Lucie JÍLKOVÁ, Petr KADERKA, Petr MAREŠ a Kamila MRÁZKOVÁ. *Stylistika mluvené a psané češtiny*. Praha: Academia, 2016. Lingvistika (Academia).

JELÍNEK, Milan. Personifikace. In: KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017 [cit. 2022-04-20]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/PERSONIFIKACE>

JUSTOŇ, Zdeněk a Josef WOLF. Antropomorfismus. In: NEŠPOR, Zdeněk R. (ed.). *Sociologická encyklopedie* [online]. 2017 [cit. 2022-03-27]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Antropomorfismus>

KUCHAŘOVÁ, Lucie. *Jazyk neslyšících: Co víme, co nevíme a co bychom měli vědět o českém znakovém jazyce*. Praha: UCJTK FF UK, 2005.

LAKOFF, George – Mark JOHNSON: *Metafory, kterými žijeme*. Brno: Host, 2002.

- LAKOFF, George a Mark TURNER. *More Than Cool Reason*. Chicago: The University of Chicago Press, 1989.
- LENTZ, Ella Mae. *Sign Poetry and Storytelling* in Encyclopedia of Deafness and Deaf People. McGraw-Hill, 1987, s. 124-126.
- MACUROVÁ, Alena. Poznáváme český znakový jazyk: Úvodní poznámky. *Speciální pedagogika*. 11.(2), 2001, s. 69-75.
- MACUROVÁ, Alena a Petr VYSUČEK. Poznáváme český znakový jazyk: Klasifikační tvary ruky. *Speciální pedagogika*. 15.(4), 2005, s. 262-275.
- MACUROVÁ, Alena. Slovo úvodem. In: MACUROVÁ, Alena – Radka ZBOŘILOVÁ a kol.: *Jazyky v komunikaci neslyšících: český znakový jazyk a čeština*. Praha: Karolinum, 2018, s. 7-25.
- MANOLOVA, Biljana. Skácelovo básnické vidění z hlediska kognitivní vědy. *Bohemica litteraria*. 13.(1-2), 2010, s. 170-187.
- NEBESKÁ, Iva a Petr KARLÍK. Kognitivní lingvistika. In: KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017 [cit. 2022-01-25]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/KOGNITIVN%C3%8D%20LINGVISTIKA>
- NOVOTNÁ, Renata a Helena KARLÍKOVÁ. Zvukomalba. In: KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ. *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017 [cit. 2022-01-27]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/ZVUKOMALBA#onomatopie>
- NÜNNING, Ansgar. *Lexikon teorie literatury a kultury*. Brno: Host, 2006.
- PAJDZIŇSKA, Anna. *Kategorie strukturující jazykový obraz světa: antropocentrismus a opozice „vlastní“ – „cizí“*. In: Saicová Římalová, L. (ed.): *Čítanka textů z kognitivní lingvistiky II*. Praha: 2007, s. 27-44.
- PEŠATOVÁ, Hana (red.). *Slovník spisovného jazyka českého*. Praha: Academia, 1089.
- PETERKA, Josef. *Teorie literatury pro učitele*. 3. vyd. Jiloviště, 2007. ISBN 978-80-239-9284-7.

SUTTON-SPENCE Rachel. *An overview of sign language poetry*. [online] 2003. [cit. 2007-12-1]. Dostupné na WWW: <www.let.kun.nl/sign-lang/echo/docs/SL_poetry.pdf>. – již není dostupné

SUTTON-SPENCE, Rachel. *Analysing Sign Language Poetry*. New York: PALGRAVE MACMILLAN, 2005.

SUTTON-SPENCE, Rachel – KANEKO, Michiko. *Introducing Sign Language Literature: Folklore & creativity*. London: Macmillan Education UK, 2016.

SUTTON-SPENCE, Rachel a Donna Jo NAPOLI. Anthropomorphism in Sign Languages: A Look at Poetry and Storytelling with a Focus on British Sign Language. *Sign Language Studies*. **10**.(4), 2010, s. 442-475.

ŠŮCHOVÁ, Lucie. *Metafora v českém znakovém jazyce*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, 2007.

ŠŮCHOVÁ, Lucie. Znakové jazyky a konceptuální metafora. In: MACUROVÁ, Alena – Radka ZBOŘILOVÁ a kol.: *Jazyky v komunikaci neslyšících: český znakový jazyk a čeština*. Praha: Karolinum, 2018, 173-178.

TAUB, Sarah. *Language from the Body: Iconicity and Metaphor in American Sign Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.

VALLI, Clayton. *Dawn sign press*. [online] 1998. [cit. 2008-12-2]. Dostupné na: <<http://www.dawnsign.com/support/aslpoetry.html>>. – již není dostupné

VAŇKOVÁ, Irena. *Co na srdci, to na jazyku: kapitoly z kognitivní lingvistiky*. Praha: Karolinum, 2005.

VAŇKOVÁ, Irena. *Základy kognitivní lingvistiky*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2013. Dostupné také z: https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/265721/mod_resource/content/1/ZKL_př%C3%ADručka.pdf

VAŇKOVÁ, Irena. Kognitivní lingvistika a studium českého znakového jazyka (První poznámky). In: MACUROVÁ, Alena – Radka ZBOŘILOVÁ a kol.: *Jazyky v komunikaci neslyšících: český znakový jazyk a čeština*. Praha: Karolinum, 2018, s. 137-150.

VAŇKOVÁ, Irena – Naďa HYNKOVÁ DINGOVÁ. „Člověka hledám“: Člověk v jazyce audioorálně-skripturálním a vizuálněmotorickém – sémantické konfrontace. In: *Prace Filologiczne*, LXXIII, 2019, s. 441-466.

ZEMAN, Milan. *Teorie literatury pro střední i základní školy*. Praha: Fortuna, 1991. ISBN 80-852-9824-4.

Gloss in American Sign Language. *ASL University* [online]. [cit. 2022-05-04]. Dostupné z: <https://www.lifeprint.com/asl101/topics/gloss.htm>

Multimediální cvičebnice pro předmět Český znakový jazyk [DVD-ROM]. Praha: FF UK, 2011.

O nás. *KukatOO* [online]. [cit. 2022-02-06]. Dostupné z: http://kukatoo.cz/o_nas/

Zdroje obrázků

Obr. 1: Spread The Sign. Strom. [cit. 2022-03-04]. Dostupné z: <https://www.spreadthesign.com/cs.cz/search/>

Obr. 2: Spread The Sign. Tree. [cit. 2022-03-04]. Dostupné z: <https://www.spreadthesign.com/cs.cz/search/>

Obr. 3: Anežka Hornychová. *Sergej Josef Bovkun – Strom*. 2020 [cit. 2022-03-20]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=TGGRLHNDRpW>

Obr. 4: Signmetaphor. *BSL Poem „Tree“ by Paul Scott*. 2015 [cit. 2022-03-28]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=Lf92PlzMAXo&t=16s>

Obr. 5: Anežka Hornychová. *Sergej Josef Bovkun – Strom*. 2020 [cit. 2021-03-20]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=TGGRLHNDRpW>

Anežka Hornychová.

Obr. 6: Signmetaphor. *BSL Poem „Tree“ by Paul Scott*. 2015 [cit. 2021-03-28]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=Lf92PlzMAXo&t=16s>

Obr. 7: *Sergej Josef Bovkun – Strom*. 2020 [cit. 2021-03-20]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=TGGRLHNDRpW>

Obr. 8: *Sergej Josef Bovkun – Strom*. 2020 [cit. 2021-03-20]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=TGGRLHNDRpW>

Obr. 9: *Sergej Josef Bovkun – Strom*. 2020 [cit. 2021-03-20]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=TGGRLHNDRpW>

Obr. 10: Signmetaphor. *BSL Poem „Tree“ by Paul Scott*. 2015 [cit. 2021-03-28]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=Lf92PlzMAXo&t=16s>

Obr. 11: Signmetaphor. *BSL Poem „Tree“ by Paul Scott*. 2015 [cit. 2021-03-28]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=Lf92PlzMAXo&t=16s>

Obr. 12: Signmetaphor. *BSL Poem „Tree“ by Paul Scott*. 2015 [cit. 2021-03-28]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=Lf92PlzMAXo&t=16s>

Přílohy

Příloha č. 1:

QR kód pro přehrání básně Strom:

Příloha č. 2:

QR kód pro přehrání básně Tree:

